

המכון ללימודי השואה ע"ש ח. אייבשיץ

רחוב התיכון 39, נווה-שאנן, ת.ד. 9288, חיפה 31092
gideonbe@012.net.il

בס"ד, טבת תשס"ז, ינואר 2007

**ביטאון פורום שמירת
זיכרון השואה**
גיליון מספר 12

עורך: גדעון רפאל בן מיכאל

מחנה ההשמדה הראשון חלמנו

טרנספורט של יהודים שהובלו למחנה חלמנו. התצלום נעשה בתחנת הרכבת
בזאווירצ'ה (Zawiercie), אליה הגיעו יהודים ממקומות שונים. שם הועלו על רכבת
שנסעה על פסים צרים לאתר מחנה ההשמדה. [ארכיון בית לוחמי הגטאות]

תוכן העניינים

עמודים

• פתח דבר.....	5-3
• עדותו של מיכאל פודחלבניק בשנת 1945.....	9-6
• עדותו של מיכאל פודחלבניק במשפט אייכמן.....	13-9
• עדותו של ישראל זיגלמן.....	15-14
• עדותו של ישראל גרויאנוסקי קברן-כפיה בחלמנו.....	22-16
• עדויות מתוך דו"ח שהועבר ע"י המחתרת היהודית בפולין.....	26-23
• עדויות שנמצאו בתוך מחברת שנכתבה ב-10.3.1945.....	29-27
• עדותו של שמעון סרבניק במשפט אייכמן.....	35-30
• צוואות שנכתבו בידי אסירים יהודים בחלמנו.....	37-36
• ביבליוגרפיה.....	38
• מראי מקומות.....	38

פתח דבר

לחברי פורום שמירת זיכרון השואה, הפלס והמרכה!

חלמנו היה שמו של מחנה השמדה הראשון במערבה של פולין, ראשון לתעשיית המוות הגרמנית.

חלמנו הוא כפר קטן. הגרמנים עם פלישתם לפולין, שינו את שם הכפר וקראו לו קלומהוף. הכפר קרוב לכביש, צמחיית העצים הסמוכה לכביש, הצליחה להסתיר את כל מה שהתחולל במחנה.

מחנה ההשמדה שכן כ-60 ק"מ מהעיר לודז' וכ-14 ק"מ מעיר הנפה קולו. קו רכבת צדדי קישר אותו עם קולו. מסילת רכבת ראשית הובילה מקולו ללודז' וכביש טוב חיבר את לודז' עם חלמנו.

בירכתי הכפר הייתה כנסייה, ששימשה לריכוז הנרצחים ולידה ארמון נטוש שדרכו הובלו הנרצחים למשאיות הגאז להשמדה. היה אתר נוסף שנקרא "מחנה היער", שהוקם ביער ז'וכוב ובו נשרפו והוטמנו גופות הנרצחים.

שיטת ההשמדה במחנה הייתה הרעלה על-ידי גאזי-שריפה בתוך מכוניות סגורות. בחלמנו פעלו שלוש משאיות גז. הקורבנות שנרצחו במחנה חלמנו היו בעיקר יהודים מגרמניה, צ'כיה, לוקסמבורג, ואוסטריה ומגטו לודז'.

מחנה חלמנו פעל מ-8 בדצמבר 1941 עד אפריל 1943. ביוני 1944 חודשה פעילותו עד ל-18 בינואר 1945.

בחלמנו נרצחו כ-320,000 איש. כ-98% מהם היו יהודים. מחלמנו שרדו 3 יהודים בלבד.

בתחילה הובלו לחלמנו יהודים שלא פונו לגטאות, אך לאחר מכן, הובלו אליו להשמדה יהודים מהגטאות בסביבה, ובעיקר מגטו לודז', ממנו הובאו כ-90 אלף יהודים להשמדה.

הקמת מחנה ההשמדה חלמנו, היוותה קפיצת מדרגה בשלבי התפתחות הפתרון הסופי בהשמדת היהודים, שכן בפעם הראשונה בוצעה השמדה של יהודים ובני לאומים אחרים באמצעות גז. בפעם ראשונה ההשמדה בוצעה במקום קבוע וכן בפעם הראשונה הוקם צוות שאחראי על שריפת הגופות.

פעולות הרצח וההשמדה במחנה חלמנו, הן קו פרשת המים, שבו עוברים הגרמנים משיטת הרציחות בירי – בגיאיות ההריגה לשיטת הרצח התעשייתי במחנות ההשמדה.

ב-1941, עם פלישת גרמניה לברית המועצות במבצע "ברברוסה", הצטרפו עוצבות המבצע – האיינזצגרופן לצבא. לאחר שנכבשו ערים, עיירות וכפרים, הם ביצעו את רציחות היהודים בגיאיות ההריגה.

האיינזצגרופן (Einsatzgruppen) הוא השם הכולל ל"עוצבות המבצע של האס.ד.ה. והסיפ"ו (משטרה)" אשר שימשו גורם מרכזי בהשמדת יהודי אירופה בתקופת השואה. הן הורכבו ממספר רב של יחידות חיסול ממונעות שהתקדמו אחרי הצבא הפולש בחזית המזרחית. הם ביצעו את הרציחות על ידי חיסול בירי. המוני היהודים רוכזו במרכז היישוב, בתואנה כי הם מועברים ליישוב אחר או נלקחים לעבודות כפייה. משם הובלו

היהודים ברגל לאזור מרוחק מהיישוב, והומתו בירי אל בורות ואל מחפורות שהוכנו מראש.

לעתים אולצו היהודים לחפור בעצמם את הבורות לפני הירי, או לכסותם בעפר על-מנת להסתיר את המתים. מעטים בלבד מבין היהודים הצליחו להינצל מן הירי, בזחילה מן הבורות אל היערות הסמוכים.

נערך טבח של 60,000 יהודים בפונאר שבליטא. בבאבי-יאר ליד קייב, בירת אוקראינה, נערך גם טבח [ספטמבר 1941], שבו חוסלו בדרך זו 35 אלף יהודים ביום אחד. האחרים הללו ואחרים נוספים שימשו סמלים לזוועת החיסול בירי.

בשיטת רצח זו, היו לגרמנים קשיים והם:

- כמות הבורות שנחפרו להסתרת הגופות הייתה מוגבלת וגזלה זמן רב. קצב ההריגה בירי איטי מדי ואילו מספר היהודים הגדול חייב יתר מהירות.
- שיטת השמדה זו, הייתה כרוכה באי-נעימות עקב ההמתה האיטית וקולות הסבל של הגוססים. הירי הישיר באנשים גרם לנזק פסיכולוגי ליורים, למרות ריכוך הבעיה על ידי דה-הומניזציה של הנטבחים והשתכרות הרוצחים.
- עוצבות המבצע התקשו לשמור על סודיות המבצע, משום שתושבי הסביבה הלא-יהודים הבחינו לרוב במתרחש, והיו עלולים לחשוף עדויות על הרצח ההמוני.
- הירי אל הבורות גזל תחמושת רבה מן הצבא, ועלויות ההרג היו גבוהות.

אלה הן, הסיבות העיקריות למעבר לשיטות הרצח התעשייתית, כפי שהתבצעו במחנות ההשמדה. כאמור, מחנה חלמנו היה מחנה ההשמדה הראשון.

מכונת ההטעיה והרמייה של הגרמנים במחנה חלמנו הייתה משומנת היטב וטוטאלית. עד רגע הירצחם לא ידעו היהודים כי הם נמצאים במחנה ההשמדה.

היהודים שהגיעו לחלמנו, הובאו בראשונה לבנין הכנסייה שבמקום. שם היו היהודים מניחים את מטענם, אחר כך היו מובילים אותם למבצר. מבצר זה, היה למעשה חורבה מארמון שנחרב בזמן מלחמת העולם הראשונה. מסביב לכנסייה ובסביבה עמדו על המשמר סוכני הגיסטאפו במדים ובלבוש אזרחי. מלבד זאת נמצאו בסביבת המבצר מיספר רב של ז'נדרמים. לא קרה אף פעם שהקרבות משני משלוחים יכלו להיפגש או שאיש מהצד, לא מבין הקרבות שהיו במשלוח, יימצא בשטח הבניין.

היהודים שהגיעו למקום, היו מתקבלים באדיבות ומסייעים להם להוריד את מטענם בעת קבלתם במקום. סימפטיה מיוחדת היה מעורר קצין ס"ס מבוגר שהיה לבוש אזרחית. את היהודים היו מכניסים לצריף גדול, שהיה מוסק וחם, כעין בית מרחץ. מצריף זה הובילו מדרגות לפרוזדור תת-קרקעי שבצדיו שורה של מרתפים. באחד המרתפים האלה היה קצין הס"ס נואם לפני היהודים.

הוא היה מודיע להם, שכל המשלוח יישלח לגטו לודז', הגברים יעבדו בבתי חרושת, יעסקו במלאכה ובמסחר, הנשים תקבלנה עבודה במשק בית והילדים ילכו לבית ספר. אולם לפני נסעם ללודז', עליהם להתרחץ בבית המרחץ המקומי, לעבור חיטוי וגם למסור את בגדיהם לחיטוי. הם קיבלו מגבת וסבון לרחצה כדי לחזק את תהליך הטעייה והרמייה.

אחרי דברי הרוגע הללו, ציוו את היהודים להתפשט, הנשים עד הכתנות, הגברים עד הכתנות והתחתונים. הם נדרשו למסור את התעודות האישיות, חפצי ערך וכסף, כדי שלא יתקלקלו בעת הרחצה. לבסוף היו מובילים את כולם דרך פרודדור ריק לרציף. שם היתה משתנית לפתע פתאום התנהגותם של הגרמנים. הם דחפו את היהודים לתוך משאית הגאז, בצעקות, במכות, בשוטים ובקתי-רובים. כ-90 איש נדחסו לתוך משאית-הגאז. הגיפו את הדלתות וחיברו צינור שהתחבר למפלט של המשאית. תוך מספר דקות לא נשמעו הצעקות, הבכי והתחנונים שבקעו מתוך המשאית.

מכאן, הסיע הנהג את הרכב ל"מחנה היער" שהיה מרוחק כ-4 ק"מ. ביער כרו שוחה גדולה שאליה הושלכו גופות הנרצחים וזאת לאחר שנעקר מהן שיני זהב ונעשה חיפוש מדוקדק בבגדיהם כדי למצוא כסף, זהב, אבנים יקרות ועוד. עבודה זו נעשתה ע"י האוקראינים. במלאכה הקשה של הוצאת הגויות וקבורתן עסקה קבוצה מיוחדת של יהודים. תהליך זה חזר על עצמו כ-12-13 פעמים ביום. ביום אחד נרצחו כ-1000 איש.

ריחות רעים וצחנה עלו ממקום קבורת הגופות ולכן החליטו הגרמנים להביא תנורים מיוחדים [כבשני אש] לשרפת הגופות. העצמות שנותרו נטחנו בטחינה מיוחדת ואת עפרם פיזרו בנהר הסמוך. אכזריות הגרמנים הגיעה לשיאים. התברר שבעת פתיחת ארגז המשאית לאחר שהומתו היהודים בגאז, נמצאו מעטים שהצליחו להישרד ונותרו בחיים - אותם רצחו מיד אנשי ה"ס"ס ביריית אקדח.

המקורות על מחנה חלמנו הם מעטים, מתי מספר הצליחו להישרד ולכן העדויות מעטות מאד. בחוברת זו, אני מביא את העדויות העיקריות, הנותנות למעיין, תמונה כוללת על קורות מחנה ההשמדה הראשון - חלמנו. בעדויות שהבאתי, לא שיניתי את סגנון הכתיבה והתחביר כדי לשמור על האוטנטיות של המקורות, לכן, לעיתים יהיה שוני בסגנון הכתיבה של העדויות.

גדעון רפאל בן מיכאל עורך הביטאון

גרמנים בוחנים משאית גז, כמוה היו בשימוש במחנה חלמנו (Chelmno). היצרן: "מאגירוס (Magirus)". [ארכיון בית לוחמי הגטאות]

עדות של מיכאל פודחלבניק בשנת 1945

גביית עדות מפי מיכאל פודחלבניק מקולו, בן ה- 38 ביום ה- 9 ביוני 1945. דבריו מסר לשופט החוקר של בית הדין המחוזי בלודז' וולאדיסלב בדנז'. הפרוטוקול נתפרסם ע"י השופט בספרו "אובוז סטראצן וו' חאלמניה נאד נרם". (מחנה ההשמדה בחלמנו על נהר נר). הספר הופיע בפולנית בהוצאת הספרים של המכון הממשלתי בוורשה, בשנת 1946.

חלמנו

בשלהי דצמבר 1941 הותקפה העיר קולו ע"י יחידות גרמניות. היהודים הובלו מבתיהם אל בית היודנראט, שהיה בבניין סמוך לבית הכנסת. הגיעו אוטומובילים ויהודים יצאו מתוך הבניין, הם ומשפחותיהם, וצורות בדיהם. ביציאה עמד שולחן, ואליה הסב קצין ס.ס. ובידו רשימת כל היהודים יושבי קולו, וכל אשר נקרא בשמו נצטוו להיכנס אל תוך האוטומוביל. בכל אוטומוביל הוכנסו ארבעים איש בערך. את הצורות הטעינו על קרון-גרר. השומרים וכן חברי היודנראט אמרו, כי המוסעים יובלו לעבודה בקו מסילת הברזל. בשני אוטומובילי-המשא שהובילו יהודים, נהגו גרמנים. במשך היום הוצאו כאלף איש. בין המלווים היה הפולקסדויטשא סיודא מקושצ'אלץ, ששירת בעת ההיא במשטרה הצבאית. הוא אמר ליהודים: "אל תפחדו, מובילים אתכם לתחנת בארלוגי ומשם תצאו מזרחה". היהודים, תושבי העיר, הכירו אותו והאמינו לדבריו. כל מכונית חזרה במשך היום 10 – 12 פעמים, ודבר זה הוסיף תוקף להשערתנו, כי אמנם מובלים היהודים לא הרחק מקולו.

אני לא הייתי בין המובלים וטעמו של דבר: בעת ההיא רשום הייתי בבוגאי, שבקרבת קולו, ולא נמצאתי כלל ברשימת יהודי קולו. הבאתי אל האוטו את אבי, אמי, אחותי עם חמשת ילדיה, את אחי ואשתו עם שלושת ילדיהם. עזרתי להם באריזת החפצים והטענתם על קרון-הגרר. בחפץ לב הייתי נוסע אף אני יחד עם הורי ובני משפחתי, אך לא הורשה לי. הייתי עד להשתדלותו של יהודי אחר, גולדברג שמו, בעל מנסרה בקולו, שלאחר שילוח בנו, הפציר בשלטונות הגרמניים למנותו מנהל המחנה של יהודי קולו. הם הבטיחו לו את המשרה.

יום אחד, בא במקרה לבית היודנראט איזה נער, וסיפר כי את היהודים מובילים לא לבארלוגי כי אם לחאלמנו – במו עיניו ראה זאת. על כך השיבו הגרמנים, כי שם רק ממיינים את היהודים, ואת החזקים יותר שולחים לעבודה במערב. ובכך נרגעו הרוחות. את החולים הוציאו ביום האחרון. לנהגים ניתנו הוראות לנסוע לאט ובזהירות, האקציה בקולו נמשכה ארבעה – חמישה ימים.

בתחילת ינואר 1942, את התאריך המדויק אינני זוכר. היה זה ביום השישי בשבוע, עבדתי מטעם הוועד היהודי בבוגאי בפירוק רפת. נלקחתי יחד עם עוד ארבעה עשר יהודים אל תחנת המשטרה ונעצרתי באשמת בריחתו של דודני מרדכי פודחלבניק. הז'נדרם שפליט, פולקסדויטשא מביאק, שהיה לו לשעבר סכסוך עם יהודי ששמו דאנקובסקי, אף הוא מביאק, אמר בשעת המעצר: "זה לא יחיה עוד זמן רב". דאנקובסקי היה בין העצורים.

בשבת, בשעה ארבע אחרי הצהריים הגיעה מכונית משא ובה חמישה עשר יהודים מאיזביצה. אותה שעה הגיעה מכונית נוסעים ובה קצין ס.ס. שהיה ידוע לי מזמן האקציה

בקולו (הוא) – הוא שהיה מוחק מן הרשימה שבידו את שמות הבאים לתוך האוטומובילים). העלו אותנו על מכונית משא ויחד עם יהודי איזביצה הובלנו לחאלמנו.

ברצוני לציין, שכל היהודים שבמכונית היו חסונים, מוכשרים לעבודה הקשה ביותר. הגענו אל שטח הפארק שליד הארמון בחלאמנו. כל השטח גדור היה בגדר קרשים שהוקמה לא מכבר, כשלושה מטרים לגובה. צפופה היתה הגדר ולא ניתן לראות בעדה דבר מן הנעשה בפנים. השער נפתח והמכונית נכנסה ונעצרה ליד הארמון. בשעת הכניסה לחצר הרימותי קצת את האברזין [=ברזנט] והבחנתי בערימה של בגדים משומשים. ירדנו. בין שורות אנשי ה.ס.ס הובלנו למרתף, כשהם ממריצים אותנו בקתות הרובים ובצריחות. ספרו אותנו ונעלו את דלת המרתף מאחורינו. כשעברנו בין הטורים, היכו אותנו באלות בקראם "מהר, מהר יותר!".

במשך היום הראשון לא אירע דבר. כלואים היינו בתוך המרתף באפס מעשה. דלי שהוצב לעשיית צרכים היה מוצא ע"י אחד מאתנו תחת משמר חזק. דבר אחד יכול הייתי להבחין: בכל מקום ניצבים משמרות חזקים.

על קירות המרתף היו כתובות מרובות. בין השאר היתה שם כתובת ביידיש: **"כל הבא לכאן – שוב לא יצא חי"**. לא השלינו עוד את עצמנו לאשר צפוי לנו.

בבוקרו של יום ב' נלקחו מאיתנו שלושים איש לעבודה ביער. עשרה, ואני בתוכם, נשארנו במרתף. חלון קטן קבוע היה במרתף, אך כולו מוגף קרשים. בשעה שמונה הגיעה מכונית לארמון. שמעתי קולו של גרמני הפונה בדברים אל הבאים. בין השאר אמר: **"אתם תיסעו מזרחה, שם מצויים הרבה מקומות עבודה. אין לכם אלא להחליף את בגדיכם בנקיים שיינתנו לכם ולהתרחץ"**. נשמעו מחיאות כפיים. מקץ שעה קלה הבחנו ברגליים יחפות רצות במסדרון המרתף, בסמוך למקום כליאתנו. כן הגיעו אלינו קולות הגרמנים: **"מהר, מהר!"** אין זאת כי אם דרך המסדרון מעבירים את היהודים לתוך החצר הפנימית. פתאום שמעתי חריקת דלת מכונית בהיסגרה. נשמעו צעקות, דפיקות בדופן המכונית. אחר כך שמעתי כי מניעים את המכונית ולאחר 6–7 דקות, שנדמו הצעקות. יצאה המכונית את החצר.

אותה שעה נקראנו אנחנו, עשרה הפועלים היהודים, למעלה, אל חדר גדול שעל רצפתו היו מוטלים בערבוביה בגדי גברים ונשים, מעילים ונעליים. את הנעליים סידרנו בערימה מיוחדת, בגמר עבודתנו הובלנו חזרה למרתף. ושוב הגיעה מכונית והכל חזר כמתואר למעלה.

שמתי לב לכך, שהאוטומובילים היו נכנסים לעתים קרובות יותר מבחוץ, מחוץ לשטח, מאשר היו יוצאים. על יסוד זה באתי לידי מסקנה, שהאוטומובילים היוצאים מחאלמנו הם בעלי קיבולת גדולה יותר. עלי לציין, כי בחדר שבו התפשטו היהודים, היו שני תנורים מוסקים היטב.

לעת ערב, משחזרו החברים מעבודתם ביער, סיפרו כי קברו בקבר אחים גדול את יהודי קלודאווא. את הגוויות הוציאו מתוך אוטומובילים גדולים, צבועים שחור, שבתוכם הומתו היהודים, כפי שמסתבר, בגאזי רעל. הגוויות כולן היו עטופות לבנים, ובתוך המכונית התגוללו מגבות וחתיכות סבון. דבר זה חיזק את השערת, שלאחר התפשטותם ניתנו ליהודים מגבות וסבון והובאו אל המרתף ל"רחיצה" כביכול. שלושה ארבעה מקבוצת העובדים ביער לא חזרו אותו יום: לא הניחו את הדעת שהומתו בירה בו במקום.

למחרת היום, הייתי אף אני בין היוצאים ליער. בצאתי הבחנתי באוטומובילים גדולים שעמדו בקצה החצר ואחוריהם כלפי הארמון, דלתותיהם פתוחות היו ולוחות מונחים להקלת הכניסה לתוכם. השגחתי שעל הרצפה היה סורג של עץ, כגון אלה שמצויים במרחצאות. הכניסו אותנו, שלושים פועלים, לתוך שני אוטומובילים, אחד של משא והשני של נוסעים, והוסענו אל היער שמאחורי חאלמנו. כשלושים אנשי ה.ס.ס היו לנו למשמר. ביער היתה שוחה כרויה, קבר האחים הגדול ליהודים המומתים. נצטוונו לכרות השוחה ולהאריכה, ולשם כך ניתנו לנו מכוסים ואתים.

בשמונה בבוקר בקירוב הגיע האוטומוביל הראשון מחאלמנו. בהיפתח דלתותיו פרץ עשן כהה. נאסר עלינו אותה שעה להתקרב אל האוטומוביל, אף לא להביט לעבר הדלתות הנפתחות. אך השגחתי, כי עם פתיחת הדלתות הסתלקו הגרמנים מהן מן האוטומוביל. **קשה לי לקבוע את טיבם של הגאזים שפרצו מתוך האוטומוביל.** עומדים היינו במרחק די ניכר והריחות לא הגיעו לאפינו. במסכות גאז לא השתמשנו. כעבור שלוש ארבע דקות עלו אל המכונית שלושה יהודים והשליכו מתוכה את הגוויות. בפנים האוטומוביל היו המומתים מוטלים זה על גבי זה בערבוביה, ומלאו כחצי חללו. מהם מחזיקים בזרועותיהם את הנפשות היקרות להם; מהם עדיין יש בהם רוח חיים, ואנשי ה.ס.ס. מקרבים קיצם ביריות אקדח, מי שנורה בראשו ומי בעורפו. לאחר שהוצאו כל הגוויות חזר האוטומוביל לעבר חאלמנו.

שני יהודים היו מגישים את הגוויות לשני אוקראינים (את שמותיהם לא אזכור). הם דיברו פולנית והיו לבושים אזרחית. תחילה היו שלושה אוקראינים, אולם השלישי נכנס במקרה לאוטו והורעל בגאזים. ביקשנו להצילו, השתמשו בהנשמה מלאכותית, אך לא עלה הדבר בידם. הייתי עד לאותו מקרה.

האוקראינים עקרו שיני הזהב מפי ההרוגים, הסירו שקיקי כסף מהצאואורים, הסירו טבעות ושעונים וכדומה. בדקו את הגוויות בדיקה קפדנית, אולי הוסתר זהב באיזה אבר שהוא. בזמן הבדיקה לא השתמשו בכסיות גומי. את התכשיטים וחפצי ערך שמו במזוודה. אנשי ה.ס.ס. השגיחו היטב על עבודת האוקראינים.

לאחר החיפוש הניחו את הגופות בשוחה, שכבה על גבי שכבה. ראש של גוויה אחת לידי רגלי גוויה שנייה. הגוויות מונחות זו ליד זו כשפניהן לקרקע. את הלבנים לא פשטו מהמומתים. עומקה של החושה היה 6 מטרים ו- 6 – 7 מטרים לערך רחבה. השכבה התחתונה היו מונחות 5 – 6 גוויות, בעליונה עד 30 גוויות. על השכבות שפכו חול בגובה של מטר. הבחנתי כמה פעמים, למחרת הקבורה, שהחול לא כיסה את הגוויות. את השטח לא שמרו כנראה בלילות. כשעברתי אני במקום זה היה אורך השוחה הקבר עד ל- 20 מטר לערך. במשך היום נקברו בה כאלף איש.

האוטומוביל, שבו הרעילו את האנשים היה בו מקום ל- 80 – 90 איש. בזמן שהותי בחאלמנו השתמשו בשתי מכוניות. שלישית עמדה בחצר נטולת גלגל. לשטח היער הובלו יום יום 12 – 13 משלוחים. מספר המורעלים בגאזים הגיע לאלף.

יום אחד, היה זה ביום השלישי, הביאו משלוח שלישי לשטח היער. בין הגוויות שהוצאו מהמכונית **ראיתי את אישתי ושני ילדי – ילד בן שבע וילדה בת חמש. שכבתי ליד גווית אשתי וביקשתי שיירו בי.** אחד מאנשי ה.ס.ס. ניגש אלי ואמר: "ברנש זה יכול עוד לעבוד היטב" – היכה אותי שלוש פעמים באלה והכריחני להמשיך בעבודה.

בצהריים ניתן לנו אוכל. נצטוונו לצאת מן השוחה בלי האתים ולהסתדר במעגל. אף אנשי ה.ס.ס. כבר היו מסודרים במעגל השני. ניתן לנו קפה שחור והאוכל שהביאו את היהודים בצרורותיהם. אותו ערב, לאחר העבודה, תלה את עצמו במרתף קשיוואצקי, איש קלודובה, ועוד יהודי אחד שאיני זוכר את שם משפחתו. ביקשתי לעשות כמותם, אך שידלוני לא לעשות כן.

עשרה ימים עבדתי בחאלמנו. כל יום ואותו סדר של הכחדת יהודים.

באותם ימים ניספו יהודי בוגאי ואחר כך יהודי איזביצה. ביום השישי הובאו צוענים מלודז'. בשבת הגיע הטראנספורט הראשון מגיטו לודז'. אותה שעה שהגיעו היהודים מלודז' נעשתה בקבוצת העובדים שלנו "סלקציה". עשרים מבינינו שנמצאו חלולים – הומתו; את מקומם מילאו יהודים מלודז'. בלילה באנו בדברים עם חברינו החדשים, שהיו כלואים במרתף הסמוך. הם שאלו, אם טוב הוא המחנה ואם ניתנת מנת לחם הגונה. אמרתי להם כיצד העניינים כאן, והם השיבו: "אנחנו מרצוננו הטוב נרשמנו לעבודה

בקולו". תחילה הייתי משדל את חברי לבריחה, אך מדוכאים היו עד כדי כך שנבצר מהם להחליט ולעשות.

שעה שהיינו נוסעים לעבודה שמתי לב, כי חלון אחד של המכונית ניתן להיפתח. מסרתי על כך לחברי וינר מאיזביצה **והצעתי תכנית של בריחה**. החלטנו לבצע את הדבר למחרת היום: בשעת הנסיעה לעבודה נקפוץ בעד החלון ונברח אל היער. למחרת, בכניסתנו לאוטומובילים, הפרידו אותנו – אני הוכנסתי למכונית משא, והוא וינר, לאוטובוס. החלטתי לברוח לבדי. כאשר המכונית כבר היתה ביער פניתי אל השומר המלווה בבקשה שייתן לי סיגריה. כשקיבלתי את הסיגריה נרתעתי, והחברים הקיפו את השומר בזה אור זה – ביקשו אף הם סיגריות. בתנועת פתע מהירה חתכתי בסכין, שהיה טמון עמי, באברזין שמימין לנהג וקפצתי מתוך האוטומוביל. ירו כמה פעמים אחרי והחטיאו. לאושרי לא היה אוטובוס מאחורינו, באופן שירו רק מתוך מכונית המשא.

דבר היעדרו של האוטובוס עורר בי השערה שוינר ברח ומשום כך נעצר האוטובוס בדרכו. ברוצי ביער ניסה אזרח רכוב על אופניים, לעצרני אגב יריות באקדח. נמלטתי. התגנבתי לתוך איזה גורן והתחבאתי בשחת. בבוקר שמעתי קול אנשים ליד הגורן, עומדים ומסיחים שהגרמנים מבקשים יהודים שברחו. מקץ יומיים, ושום דבר אוכל לא בא אל פי, יצאתי בהתגנב מן הגורן ושמתי פעמי לכיוון גראבוב. בדרך סרתי לביתו של איכר אחד (לא אדע שמו) והוא נתן לי כובע איכרים, גילחני והראה לי את הדרך. בגראבוב מצאתי את וינר מאיזביצה.

מגראבוב יצאתי לזאשוב, ונותקו קשרי עם חאלמנו. וינר אבד, כפי הנראה, בסביבות זאמושץ, בשנת 1944.

עדויות של מיכאל פודחלבניק במשפט אייכמן

היועץ המשפטי: איפה אתה גר? ת. בבני-ברק.
ש. במה אתה עוסק? ת. אני עובד בבית חרושת לזכוכית שוקולד.

ש. כאשר פרצה המלחמה היית גר בעיירה בשם קולו, נכון? ת. כן.
ש. משם התחילו הגרמנים להוציא אותכם? ת. כן.
ש. מה הם אמרו, לאן אתם הולכים? ת. אמרו שלוקחים אותנו לחלמנו לעבודה.

ש. מתי לקחו אותך לחלמנו? ת. אותי לקחו לחלמנו בסוף שנת 1941.
ש. רק אתה או היו עוד אנשים? ת. 30 איש היינו.
ש. מי לקח אותך לחלמנו? ת. המשטרה.
ש. איזו משטרה? ת. המשטרה של ה-ס"ס והשוטרים הגרמנים.

ש. איזה אנשים הם לקחו? אנשים מיוחדים?
ת. לקחו אנשים חזקים, כשרים לעבודה. זאת אומרת, כבר לא היה מבחר רב. רוב האנשים כבר שולחו. בלילה הוציאו מהמיטות והובילו אותם למשטרה הגרמנית.

ש. והביאו אותכם לחלמנו? ת. כן. ש. לאן הובלתם משם?
ת. בחלמנו הביאו אותי לארמון. היתה זו חווילה, לפני המלחמה היתה זו חווה, משק.
ש. ולאן העבירו אותך בארמון הזה?
ת. העבירו אותנו לחצר, העלו אותנו על מכונית. ישבנו שם, מאחורינו נסעו אנשי ס"ס עם מכונות ירייה, ונסעו אתנו ישר לחלמנו.

ש. הגעתם לחלמנו. לאן הלכת בחלמנו?
ת. כאשר הגענו לחלמנו ירדנו שם מהמכונית. לא ידענו לאן לרדת. היו שם אנשי ס"ס.
בסופו של דבר ספרו אותנו, פקדו אותנו והורידו אותנו למרתף. סגרו את דלתותיו עלינו
ולא נתנו לנו לצאת.

ש. על הקירות באותו מרתף היו כתובות?
ת. באותו יום אחר-הצהרים, היום בו הגענו. לא ראינו עדיין דבר.
ש. אבל אחר כך ראית שם כתובות על הקיר?
ש. מה ראיתם? ת. כשלקחו אותנו לעבודה בבוקר...

אב בית-הדין: מר האוזנר, אדוני יוכל לחקור אותו באידיש? היועץ המשפטי: אנסה.
אב בית-הדין: אם זה יביא להבנה יותר גדולה, אולי זה יהיה יותר מעשי.

היועץ המשפטי: איזה כתובות ראית?
ת. מיד כשנכנסנו ראינו כתובת: "אל בית המרחץ". כשנכנסנו למרתף ראינו שם כתובות
על הקיר.

ש. מה היו הכתובות האלה?
ת. הכתובות האלה אמרו: "איש אינו יוצא מכאן חי; כל אשר יוכל יציל את נפשו; כל
יום, כל לילה הולכים 2 או 3 מאתנו ואינם חוזרים עוד; איש אינו חי כאן זמן
רב; כשמוציאים אנשים לעבודה רבים מהם מתים בירה." בלילה הראשון הדלקנו נר
קטן, וראינו את הכתובות הללו על הקיר.

ש. למחרת היום, כאשר היית עוד במרתף, שמעת גרמני נואם נאום כלשהו?
ת. שמעתי עוד בבוקר כשהגענו. הגיעה משאית ועליה אנשים. לא ידעתי כמה אנשים,
אבל שמענו כי אחד יצא החוצה, ואמר: "עכשיו אתם הולכים לבית המרחץ, מקבלים אתם
בגדים אחרים, ואחר כך תצאו לעבודה".

ש. והאנשים מחאו כף?
ת. כן, אחדים מחאו כף, שמחו, כי הנה הגיעו לעבודה. אנו שמענו כיצד אומרים
לאנשים ללכת למרחץ. כולם עברו בעד הדלת, בעד איזה פרוזדור, לא ידענו בדיוק מה
נעשה, כי הרי ישבנו במרתף, אבל שמענו מה נעשה בחוץ. על כולם ללכת למרחץ. הם
עברו מבעד לפרוזדור הזה. מהצד השני חיכתה להם משאית.

ש. והאנשים עלו על המכונית הזאת?
ת. האנשים ראו את המשאיות ולא רצו לעלות, אלא שעמדו אנשי ס"ס עם אלות בידיהם,
היכו בהם, שיסו בהם והכריחו אותם לעלות על המשאיות.

ש. מה היו המשאיות האלה?
ת. היו אלה משאיות שהיו סגורות לגמרי מפחים, שתי דלתות.
ש. אבל עכשיו אתה יודע מה המכוניות האלה?
ת. כן, עכשיו אני יודע.
ש. אם כן, אמור מה היו המכוניות האלה.
ת. המכוניות האלה היו מכוניות אשר היו סוגרים בהן את האנשים ומכניסים בהן גאז.

ש. מה קרה אתכם באותו יום שני?
ת. למחרת היום הוספנו לעבוד. הכניסו לשם אנשים, שמענו את הצעקות מתוך
המכוניות, וכשהפעילו את המנוע שוחרר הגאז. אט אט נדמו הצעקות עד אשר לא נשמעו
עוד בחוץ, וכן חוזר חלילה.

ש. מה אתם עשיתם שם?

ת. לקחו מאתנו כחמשה אנשים מהמרתף ועלינו היה לאסוף את הדברים שנותרו, את הנעלים, ולהוביל אותם לחדר השלישי או הרביעי אשר היה כבר מלא בחפצים כאלה ובנעלים.

ש. ובערב חזרו האנשים מהעבודה ביער?
ת. חזרו אנשים, אבל כבר חסרו שניים או שלושה מן המספר, כאלה שנחלשו ולא היה להם כוח לעבוד. באלה ירו ואותם השאירו במקום.

ש. והם חזרו וסיפרו מה שנעשה שם? ת. כן.

ש. ביום הבא אתה בעצמך הלכת לעבוד בלילה וראית מה שנעשה שם, נכון?
ת. אני למחרת כבר לא רציתי להישאר. לא רציתי להיות שם ועמדתי בראש בין חמשת הראשונים אשר נלקחו החוצה לעבודה ביער.
ש. מדוע רצית ללכת לעבודה ביער?
ת. מה, אני אשאר שם? אני אשב כל היום במרתף? - לא רציתי.
ש. מה עשו שם ביער?
ת. ביער חפרו את הבורות. 25 איש היו שם והכל חפרו בורות. אנו היינו יוצאים בבוקר השכם, ב-6.30 בבוקר, היה עוד חושך. היה זה יומיים לפני ראש השנה, תחילת השנה האזרחית החדשה, בסוף שנת 1941.

ש. חפרתם בורות, ואחר כך הגיעה מכונית. אחת מהמכוניות האלה ששם היו שמים את האנשים, נכון?
ת. כשהגיעו המשאיות אסור היה לגשת. היינו צריכים לחכות עד שהמשאית עמדה כמה רגעים כ-2-3 דקות, ויצאו אדים מן המכונית, מן האנשים ששם. היינו צריכים לחכות. אחר כך ניגשו 5 או 6 אנשים, היו פותחים את הדלתות ומשכיבים את האנשים על הארץ. לא בתוך הבורות. אלא על יד הבורות, על פי הבורות.

ש. האנשים היו כבר מתים?
ת. היו כבר כולם מתים. איש לא היה חי מבין האנשים אשר היו בתוך המכוניות הללו פרט לפעם אחת. בכל הזמן שהייתי שם היתה רק פעם אחת, אדם אחד, בן עירי, איש חסון וחזק אשר עדיין פרפר, ניגש אליו איש וירה בו והרגו. היתה זו הפעם היחידה במשך כל הזמן שעבדתי שם. היה זה איש בשם יחזקאל יעקובוביץ'.

ש. אחר כך היו ניגשים אוקראינים והיו עוקרים שניים וטבעות זהב מהגויות?
ת. אחר כך היו שמים אותם אחד אחד, היו מניחים אותם, והיו שם אוקראיני וגרמני אחד אשר דיבר גרמנית חלשה מאד, קשה היה להבינו, צבת בידיהם והם היו עוקרים את השניים, את שני הזהב ומסירים את טבעות הזהב. אם הם לא יכלו להסיר את הטבעת, היו קוטעים את האצבע כולה.

ש. וכך הגיעו שתי מכוניות, נכון? ת. כן, אחת לאחר השניה.

ש. ואתם הייתם קוברים את הגויות?
ת. אחר כך היו מניחים אותן. היה עלינו לקבור אותן. בבוקר היו אנשים אשר מלאכתם היתה להשכיב את הגויות כך שתהיה רק שכבה אחת בכל פעם. היו מניחים כאן ראש וכאן רגל, הכל בשכבה אחת.

ש. ובמכונית השלישית הגיע מישהו שהכרת אותו, נכון?

ת. כבר עבדתי שם ימים אחדים עד שהגיע מישהו, הגיעו בכלל כל אנשי העיר אשר הכרתי אותם. ש. ובתוכם מי? ת. היתה שם אשתי ושני הילדים.
ש. וראית אותם כאשר הוצאו מהמכונת?
ת. אני שכבתי ליד אשתי ושני הילדים ורציתי שיירו בי. ניגש אלי איש הס"ס, ואמר לי: "יש לך עוד די כוח, אתה יכול להוסיף לעבוד". הוא נתן לי שתי מכות ודחף אותי להמשיך בעבודה.

ש. ובאותו ערב ניסית לתלות את עצמך?
ת. אני באתי באותו ערב הביתה וביקשתי לאבד עצמי לדעת בתליה, אלא שהחברים לא הניחו לי ואמרו: כל עוד עיניך פקוחות ישנה עוד תקווה לך כי אולי תציל את עצמך, תנצל.

ש. ואחרי שלושה ימים ברכת משם?
ת. אחר-כך היה ראש השנה האזרחית ולא עבדנו. התחלנו לחשוב, חברים אחדים ואני, כיצד להימלט משם. עוד היה כוח בידינו. חשבנו שעלינו לנסות. או שנמלט את חיינו או שלא נמלט, אבל עלינו לנסות לצאת משם.

אנחנו נסענו - זה היה אחרי היום-טוב, אחרי ראש השנה - חזרנו מהעבודה הביתה במשאיות, בכל משאית היו 15 מאתנו ו-15 אנשי ס"ס. כך היה בכל המשאיות, גם במשאית שאני נסעתי בה וגם באחרות, היו 15 מאתנו ו-15 אנשי ס"ס.

מאחור היה חלון, אשנב קטן, שאפשר היה לסגור אותו. ואז סגרנו את החלון. רק הספקנו להוריד את החלון, את האשנב וכבר היינו בחצר. ודיברנו על כך שלמחרת היום נמהר ונוריד את האשנב, ומי שיצליח - ימהר ויקפוץ ויימלט. למחרת כשלקחו אותנו לעבודה, את חברי לקחו לאוטובוס ואותי הטעינו על המשאית.

ש. וכשהמשאית היתה ביער - פנית לאיש ס"ס וביקשת סיגריה?
ת. כשנסעתי במשאית היה לי ברור שהשני, שנסע באוטובוס, בודאי יקפוץ. והחלטתי, גמרתי אומר, שעלי לטכס עצה כלשהי כדי שאוכל לקפוץ גם אני. אם אצליח - טוב, אם לאו - לאו.

אנחנו ישבנו למעלה, אנשי הס"ס ישבו למטה. קמתי ונגשתי אל איש ס"ס אחד וביקשתי שייתן לי סיגריה. אז הוא נתן סיגריה. אני אמנם אני מעשן בדרך כלל, אבל הדלקתי את הסיגריה בפי, ובדרך חזרה למקומי אמרתי: "הנה הוא מחלק סיגריות, קומו כולכם ובקשו ממנו". כך שכולם קמו לבקש סיגריה. נשארתי במקומי, היה לי סכין קטן. חתכתי את הברזנט של המשאית וקפצתי. קפצתי הצידה, חבטתי את ברכי, נמלטתי ליער.

ש. ירו אחריך אבל לא פגעו?
ת. כן. אני הכרתי היטב היטב את כל היער ואת כל הסביבה, כך שהתמצאתי בקלות, אלא שעל דרכי היה כביש. כשהגעתי לכביש ראיתי שהיה שם איש ס"ס. אני הרגשתי בו, אבל הוא לא ראה אותי. הוא היה במרחק של 100 מטרים ממני. אני חציתי את הכביש לבסוף והגעתי לביתו של איכר, הייתי שם 48 שעות.
היה שלג, אבל האיכר לא ידע שאני בביתו. כשהייתי במתבן שמעתי שאנשים מדברים על כך שברחו שני אנשים מחלמנו.

ש. אתה פגשת את השני שברח? ת. כן.

ש. אבל הוא נהרג אחר-כך בדמושץ?

ת. אני לא יודע אם נהרג, אבל פגשתי אותו. אני פגשתי אותו רק אחרי שהגעתי לגרבו. הצעתי לו שנימלט שנינו יחדיו, אולם הוא אמר שאינו יכול, כי משפחתו היתה שם. מה קרה לו אחר-כך - איני יודע.

היועץ המשפטי: סיימתי את שאלותיי.

אב בית-הדין: ד"ר סרבציוס: יש לאדוני שאלות? ד"ר סרבציוס: אין בפי שאלות לעד.

אב ביח-הדין: באיזה מחוז של פולניה נמצאת חלמנו?
היועץ המשפטי: בפוזנן. אב בית-הדין: זה חולם? היועץ המשפטי: כן.
אב בית-הדין: בוורטגאו? היועץ המשפטי: כן.

אב בית-הדין: (לעד) זה נכון? (למתורגמן) תשאל אותו בבקשה על כך.
ת. (בתשובה לשאלת התורגמן) חלמנו היא בוורטגאו, במחוז פוזנן.

[2]

יהודים שרוכזו לפני משלוח למחנה חלמנו [ארכיון בית לוחמי הגטאות]

עדותו של ישראל זיגלמן

את הדברים האלה כותב ישראל זיגלמן (Zygelman), שגר בעיר לודז' ברחוב וולצ'נסקה (Wolczanska) מספר 159, ואחר כך בגטו ברחוב ורובלה (Wrobla) מספר 10. וזה סיפורי:

בפברואר 1940 שמו אותנו בגטו, אותי, את אשתי, שני ילדי וחמי. הורי נעקרו מז'גוב (Rzgów) שליד העיר לודז' לפיוטרקוב (Piotrków) שבשטח החסות. לא קיבלתי כל ידיעה מאבי, אחי, שני אחיי ואחותי. אבל הסיבה היתה הצנזורה בדואר, והיה עלי להשלים עם זה. כך הופרדתי מעל משפחתי, מאלה שגידלו אותי. כמה השקיעו כדי לגדל אותי עד לגיל שבו יוכלו להיעזר בי. עכשיו הם אינם עוד. הם הפרידו בינינו, דקרו את לבנו בפגיון. מי יתאר את ייסורינו? אני הושמתי בגטו עם אשתי ושני ילדי.

תינוק אחד, בן שבעה חודשים, מת ברעב, ואני לא יכולתי לעשות דבר להציל אותו. בכאב לב נפרדתי מן התינוק שלי. כך עברו עלי שנתיים בגטו. ב-17 בספטמבר 1942 היתה אקציה גטו. באמצע היום לקחו ממני אנשי גאסטפו והמשטרה היהודית את ילדי השני, אוצרי, הדבר היקר ביותר בחיינו. אנשים! תארו לכם את הכאב הזה, את הייסורים. לא יכולתי לעשות דבר, ורק אמרתי לעצמי שוב ושוב שלא יקרה לילד כלום. אבל דבר לא גרם לי הנאה עוד. חיי נופצו, ומאז הבטתי בכל באדישות. אשתי ניסתה להרגיע אותי, אבל אני לא הייתי מעוניין בשום דבר, רק חלמתי להסתלק לי למקום כלשהו. אבל לאן יכולתי ללכת, כשאנו מוקפים סביב סביב בגדר תיל?

לבסוף, ב-14 ביולי 1944, יצאתי אל מחנה העבודה. כשנפרדתי מאשתי אמרה לי: "אולי תתקבל במחנה של ילדים אי-שם, ותראה את ילדנו היקר". כאילו ניחשה בחוש שאני עומד ללכת בעקבותיו. במחנה אני עובד כחייט ובדרך כלל מסתדר לא רע, מפני שאני אוכל לשובע, אבל כל האוכל הזה הוא כרעל בשבילי, **מפני שהמחנה הזה אינו אלא מחנה מוות**.

לפני שנתיים הביאו הנה את כל הילדים מגטו לודז' והרעילו אותם בגז ואחר כך שרפו אותם. מה יש לכם לומר על זה? באמת גיליתי פה את עקבות ילדי. לפני שבועות אחדים הוציאו את כל התושבים מן הגטו ושילחו אותם, כמו שתיארו זאת תמיד, לעבודה. נותרתי לבד, בלי אישה ובלי ילדים. כבלו אותי בשלשלאות כמו פושע. כבר סבלתי בעבר, ועלי לסבול גם עכשיו, מפני שאני יהודי. למה, אני שואל? איזה מעשה רע עשיתי, מה עשתה אשתי, ותינוקי התמים שמת מוות אכזרי כל כך?

ואתם, החיים בחופש, האם תוכלו להביט בכל זה ולא להגיב? אין איש עונה לי. איש אינו נותן לי עצה. יום ולילה אני מייגע את מוחי ומחפש דרך מוצא. בקשה אחת יש לי: ספרו לאחות אשתי עלי. היא גרה עם בעלה וילד אחד בשנחאי שבסין; שם בעלה לאמרנץ (Lamrantz) אברהם, ושמה לפני נישואיה היה פטרמן (Peterman) אסתר מן העיר לודז', רחוב וולצ'נסקה (Wolczanska) מספר 159. היא שארת בשרי היחידה שנותרה בחיים, מפני שהיא חיה בחוץ – לארץ. הרחק מציפורניהם המזוהמות.

אני אחיה לראות את היום הנורא שמכינים גם לי. אין מנוס מזה! הייתי צריך להיות עם משפחתי. נותרה בי רק טינה כלפי ממשלות בריטניה ואמריקה. אילו רצו בכך יכלו להשכיב את הבריון העולמי הזה על גבו, ולא להניח למאות אלפי יהודים למות כך. ולשם מה?

עכשיו הייתי רוצה להיות ציפור, לעוף מכאן אל עולם מרוחק, טוב יותר. ולספר להם הכל על מה שמתרחש פה, ולומר להם מה עליהם לעשות. בזמן שבארצות היפות ההן נערכות מסיבות, יין, שמפניה וויסקי נמזגים מבקבוקים ומנורות (דולקות באור בהיר), באותו הזמן ממש כאן שופכים דלק לתוך כבשנים, עצי הסקה מושלכים פנימה, כדי שבני אדם,

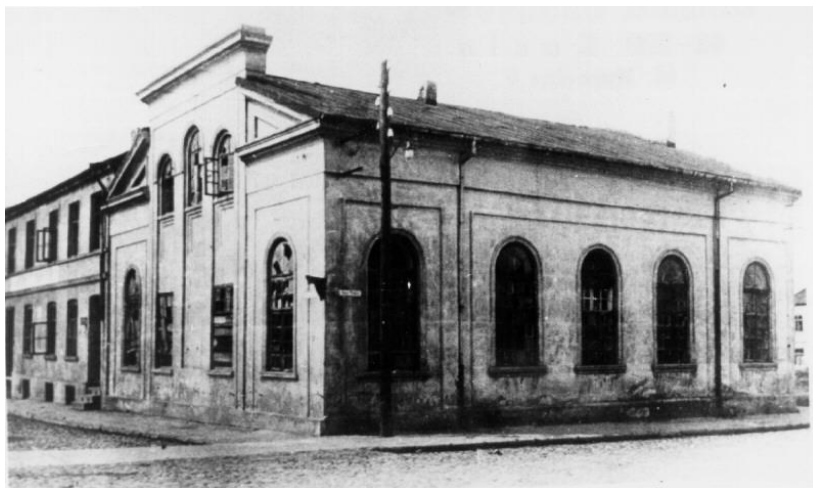
ובהם קרובי משפחתנו, ייטיבו לבעור. כן! כך נעשים הדברים כאן. אבל אני יכול לחלום בלבד, לא יותר מזה. אני יודע מה הייתי עושה אילו לא היה יוסי איתי כאן. הוא נער, וגם הוא כותב על עצמו במחברת הזאת. למדתי לחבב אותו מאד, כמו את בני שלי, וגם הוא מחבב אותי מאד. יחד אנו חולקים את הייסורים. עלי לסיים עכשיו מפני שעיני כבר כואבות מן הדמעות ובא הזמן לשכב על הרצפה הקשה. **אני מבקש מכם, אתם המבורכים, קחו נקם מן החיות האלה למעננו למען בני משפחתנו.**

ישראל זיגלמן. [3]

טרנספורט

של יהודים שהובלו למחנה חלמנו. התצלום נעשה בתחנת הרכבת בזאוויירצ'ה (Zawiercie), אליה הגיעו יהודים ממקומות שונים. שם הועלו על רכבת שנסעה על פסים צרים לאתר מחנה ההשמדה. [ארכיון בית לוחמי הגטאות]

בית הכנסת בעיירה קולו (Kolo), בו הוחזקו יהודים לפני גירושם למחנה חלמנו לשון הכתובת: לזכר היהודים שנרצחו בחלמנו בשנים 1941 - 1945.

עדותו של יעקב גרויאנובסקי קברן-כפייה בחלמנו

קטעים מעדותו של יעקב גרויאנובסקי, האיש הראשון אשר הצליח להימלט מחלמנו, שם כפו עליו להיות קברן של המומתים בגאז. הוא הגיע לגטו וארשה (כנראה בפברואר 1942) ומסר על הנעשה בחלמנו לארכיון רינגלבלום, הארכיון המחתרתי של גטו וארשה. על סמך עדות זאת עיבדו בארכיון דו"חות בפולנית ובגרמנית על הנעשה בחלמנו. הדו"ח בשפה הפולנית היה מיועד לידיעת נציגות ממשלת פולין הגולה בווארשה, על מנת שתעביר את המידע ללונדון. ואכן הנציגות העבירה את המידע על המתרחש בחלמנו ללונדון.

הנוסח הגרמני של הדו"ח היה מיועד להפצה בקרב אוכלוסיה גרמנית, בתקווה שמידע זה יביא לתגובה כלשהי, לא ידוע אם אמנם הדבר נעשה.

גרויאנובסקי עצמו נספה בשואה בנסיבות בלתי ידועות. עדותו המקורית, וכן הדו"חות בשפה הפולנית והגרמנית, שמורים בארכיון רינגלבלום במכון היהודי ההיסטורי בווארשה, התרגום העברי של דברי העדות נעשה מן המקור היידי.

ביום ב', ה-5 בינואר (1942), נקראו נציגי היודנראט אל הז'אנדארמריה של איזביצה, שם הובהר להם שעליהם לכבד את הוראות הז'אנדארמריה, שכן אין היא משרד-העבודה, אשר להוראותיו אין מתייחסים. נאמר להם לצאת לפרוזדור ובינתיים הוכנה רשימה של אנשים, ביניהם זקנים וחולים. לאחר-מכן נקראו היהודים פנימה וכן הובא גם ראש שירות-הסדר (הכיניו הגרמני למשטרה היהודית), נמסרה לידי רשימה של כ-40 איש שיהיה עליהם להתייצב עוד באותו היום בז'אנדארמריה.

מבין הבאים נבחרו החסונים יותר והם נצטוו להתייצב ביום ג', ה-6 בחודש, בשעה 7 בבוקר, מצויידים באתי-חפירה או מעדרים, וכן בלחם ליום אחד. נאמר להם שהעבודה תימשך יום אחד או יומיים ובסיומה חזרה לבתיהם. אני הייתי בין אותם הארבעים.

מבין הז'אנדארמים ידועים לי השמות הבאים: 1. סגן יוהאנה 2. סמל-משטרה פלצפידר 3. ז'אנדארם פולקס-דויטשה שמאלץ. בסך-הכל היו שבעה ז'אנדארמים. בטוח אני לחלוטין כי הם ידעו בדיוק לאן לוקחים אותנו. אני חוזר ואומר שהם ידעו במאה אחוז, אולם למרות זאת לא הזהירו אף יהודי אחד מהצפוי לו אלא רימו אותנו.

לומר את האמת, לא רציתי להתייצב למחרת בבוקר לעבודה. אלא שהורי לחצו עלי מאד בטענה שזהו צעד נכון אשר יציל אותי משילוח למחנה בשנה זו, כי כפי הנראה המקום הוא המחנה עצמו. עליכם לדעת כי זה שלוש פעמים התחמקתי מהמחנות.

"מכאן לא נצא"

ובכן, יום ג' בבוקר, התייצבו 15 איש. חיכינו עד לשעה 8. יותר אנשים לא הגיעו. הז'אנדארמים החלו חוטפים אנשים מהרחוב וגוררים אנשים מבתיהם. כך נתפסו 19 איש. אולם 5 מהם שוחררו. בשל היותם זקנים מדי או צעירים מדי. נשאר, אם כן 14 איש, יחד עם אלה שהתייצבו מרצונם היינו 29. נערכה רשימה מדוייקת, כולל הפרטים האישיים של כל אחד.

בינתיים הגיע רכב עם ז'אנדארמים. ספרו אותנו והעלו אותנו לרכב. לכל אחד מאתנו היה תרגיל עם בגדים.

הרכב בו נסענו עשה רושם רב על כולם. **קרובי המשפחה שלנו היו עדיין משוכנעים שמדובר במחנה-עבודה.** הקהל הפולני הגיב בצורה זו: הצעירים צחקו ולעגו, המבוגרים בכו.

נסענו בכיוון קולו. מקולו המשכנו באותו הכביש לחלמנו. מקום זה היה כבר אז ידוע לכל האיזור, שכן ארבעה שבועות קודם-לכן היה גירוש מקולו ודושציה. **נפוצו שמועות מחרידות שכל אלה אשר גורשו לחלמנו לא חזרו. אלא שלא ידענו מה בדיוק קרה ואיך.**

בחלמנו חיכינו על הכביש כחצי שעה, ולאחר – מכן הסיעו אותנו לארמון. זוהי חורבה נטושה עוד מימי מלחמת-העולם הראשונה. הארמון נמצא מימין לכביש. משמאל נמצאים הכנסייה והכפר עצמו. כל הבתים בסביבת הכנסייה הוחרמו על – ידי הגסטאפו. הגענו בשעה אחת ושלושים בצהריים. בשני השערים עמדו אנשי הגסטאפו וז'אנדארמים היו על המשמר.

כאשר נכנסנו לחצר השניה נפתח הרכב ואנחנו נזרקנו החוצה. פקדו עלינו להניח את התרמילים בצד ולהסתדר בשורות של שניים. מעתה והלאה היה לנו עניין עם אנשי ס"ס המדים שחורים, דהיינו רייכסדויטשן בעלי דרגות בכירות.

כאשר נכנסנו פנימה יותר לתוך החצר, ציוו עלינו למסור את כל הכסף וחפצי-הערך. לאחר מכן ספרו 15 איש (אני ביניהם), הקיפו אותנו באנשי משטרה-צבאית. הובילו אותנו למרתפים שבארמון. מישהו אמר לי שישנם כ- 15 חדרים – מרתף. סגרו אותנו, את כל 15 האנשים, בחדר מרתף אחד. את יתר 14 האנשים סגרו בחדר מרתף אחר.

למרות שהיום עוד היה בעיצומו, כבר שרר חושך במרתף. כמה פולקס-דויטשן מבין השומרים ציידו אותנו בקש. לקראת הלילה הכניסו לחדר עששית. בערך בשעה 8 בערב הביאו קפה שחור לא ממותק ותו לא. מצב הרוח היה ירוד. דמיינו לעצמנו את הגרוע ביותר. כמעט כולם בכו. התנשקו ונפרדו איש מרעהו. היה קר מאד. נצמדנו אחד לשני וכך, בלי שעצמנו עין, עבר עלינו הלילה. דיברנו כל העת על היהודים שגורשו קודם-לכן מהערים קולו ודושציה. כפי שהמצב הצטייר לנו, היינו בטוחים שמכאן לא נצא.

ביום ד', ה- 7 בחודש, הלם הז'אנדארם התורן בדלת ופקד עלינו לקום. מחמת הקור לא ישנו ממילא..... כעבור מחצית השעה הביאו קפה שחור ולחם אשר הוצא מהחבילות שהבאנו עמנו. ראינו בכך נחמת-מה ואמרנו איש לרעהו כי יש לנו אלוהים גדול בשמים ועוד נצא לעבוד.

בשעה שמונה ושלושים בבוקר הוציאו אותנו לחצר. שישה מבין האנשים נשארו מאחור. אלה הוכנסו למרתף השני כדי להוציא משם שתי גופות של אנשים מקלודובה אשר התאבדו בתליה (אינני יודע את שמותיהם). היו אלה קברני-כפיה. את הגופות זרקו לתוך המשאית עליה פגשנו גם את שאר 14 הקברנים מאיזביצה. מיד עם צאתנו מהמרתף הקיפו אותנו 12 ז'אנדארמים ואנשי גסטאפו מצויידים במכונות ירייה.

נוסף ל- 29 הקברנים ושתי הגופות היו במשאית גם 6 ז'אנדארמים מצויידים במכונות ירייה. בעקבותינו נסעה מכונית ובה כ- 10 ז'אנדארמים ושני אזרחים. נסענו לכיוון קולו. לאחר נסיעה של כ- 7 קילומטרים בכביש, פנה הרכב שמאלה לכיוון היער. כאן נפרצה דרך של כחצי קילומטר לעומק היער. הרכב נעצר וקיבלנו פקודה לרדת להסתדר בזוגות. אחד מאנשי ה-ס"ס פקד עלינו להישאר לבושים בבגדים התחתונים ומכנסיים, חולצה ונעליים. כמו כן ציוו עלינו לקחת את אתי – החפירה שלנו.

את המעילים, הכובעים, הסוודרים, הכפפות וכל השאר היה עלינו להניח על האדמה, למרות ששרר כפור נורא.

שני האזרחים הורידו מהרכב את אתי – החפירה והמעדרים וחילקו אותם בין האנשים. רק 8 מבינינו לא קיבלו את כלי – העבודה. הם נצטוו להוריד את שתי הגופות מהרכב.

עוד בשעה שהתקרבו אל היער, הבחנו בכ- 14 איש, קברני-כפיה מקלודובה, אשר הגיעו כפי שנראה לפנינו. הם עבדו כבר, לבושים בחולצות בלבד.

וכך זה נראה: 21 איש, בזוגות, מצויידים באתי – חפירה ומעדרים, מאחוריהם 8 האנשים עם שתי הגופות, ומסביבנו גרמנים עם מכונות – ירייה. גם על אנשי קלדובה שמרו כ- 12 ז'אנדארמים. ז"א שסך-הכל היינו מוקפים כ- 30 ז'אנדארמים.

כאשר ניגשנו אל הקבר, קיבלו אותנו אנשי קלודובה בלחישות: "מנין אתם?" ואנו ענינו: "איזביצה". והם "האם רואים אתם איזה חורבן התרחש כאן? כמה אתם?" ענינו: "עשרים-ותשעה". ההתלחשויות נקטעו בשל העבודה. הורדנו את הגופות אל הקבר. את הגופות הביאו מהרכב אל הקבר אותם שמונה האנשים אשר עדיין לא קיבלו כלי – עבודה. הם לא נאלצו לחכות זמן רב עד שהגיע רכב נוסף עם קורבנות. הרכב היה בעל מבנה מיוחד והוא נראה כך: גודלו היה כגודל משאית רגילה וצבעו אפור, סגור מאחור על – ידי שתי דלתות אטומות לחלוטין. בפנים היתה המשאית מצופה בפח. לא היו בפנים מקומות – ישיבה. הריצפה היתה מכוסה בלוחות – עץ כמו בבית – מרחץ ועליהם מחצלת.

בין הרכב עצמו לבין תא-הנהג הפרידו שני צוהרים, דרכם היו מציצים בעזרת נורה חשמלית לראות אם הקרבנות כבר מתו. מתחת ללוחות – העץ נמצאים שני כיסורים באורך 15 ס"מ אשר יוצאים מתא – הנהג. הם מסתיימים בפתחים אשר דרכם חודר הגאז. מיתקן – הגאז נמצא בתא-הנהג, שם יושב הנהג לבד כל העת, אותו האיש במדי ס"ס עם סמל הגולגולת. גילו היה בערך 40. היו שני כלי – רכב מסוג זה.

כאשר היה רכב – הגאז מגיע, הוא היה נעצר כ- 5 מטרים מהקבר. המפקד של משמר – האבטחה, איש ס"ס בעל דרגה בכירה, היה רוצח וסאדיסט מיוחד במינו. הוא ציווה על 8 האנשים לפתוח את דלתות רכב – הגאז ומיד הורגש ריח חריף של גאז. בפנים היו צוענים מלודג', אותם היו ממיתים בתוך רכב – הגאז. הם לקחו אתם את כל חפציהם – אקורדיונים, כיסורים, כלי – מיטה ואפילו שעונים ודברי – זהב. לאחר שהדלתות עמדו פתוחות כ- 5 דקות בערך, קרא הגרמני בצעקה: "אתם היהודים, להיכנס ולהעיק את כולם החוצה". היהודים פתחו בריצה לעבר רכב – הגאז והחלו גוררים החוצה את הגופות.

כיוון שהעבודה לא התנהלה לשביעות רצונו של מפקד אנשי הס"ס, הניף את ה"ביקוויאץ" (שוט בעל מספר זנבות) ונתן צעקה: "לכל הרוחות, אני מיד ניגש אליכם! והחל מצליף על הראש, האוזניים, העיניים; בקיצור, היכן שבא, עד שכולם התמוטטו. אלה מבין השמונה שלא הצליחו לקום על רגליהם נורו מיד במכונת – ירייה. כשראו זאת האחרים, אספו את שארית כוחותיהם וקמו להמשיך בעבודה.

את הגופות שהורדו מרכב – הגאז זרקו לערימה כמו זבל; אחת אחר השניה גררו אותן ברגליים או בשערות. מעל לקבר עמדו שני אנשים שהיו זורקים את הגופות לקבר. בתוך הקבר עמדו שני אנשים אחרים, אשר סידרו שכבות; כלומר, השכיבו את המתים עם הפנים לאדמה, בצורה כזאת שלרגליו של אחד היה מונח הראש של האחר. על כל זה ניצח איש ס"ס מיוחד, אשר נתן הוראות מה לעשות. אם היה נותר חלל קטן, היו דוחפים לתוכו גופה של ילד. האיש עמד מלמעלה עם ענף עץ – אורך בידו וניצח בו – היכן יש לשים את הראש, היכן הרגליים, היכן הילדים והיכן החפצים. כל זה נעשה בצעקות – זעם, במכות ובליווי קללות. בשכבה אחת היו כ- 180 – 200 איש. לכל 3 משאיות – גאז היו לוקחים כ- 20 קברנים לכסות את המתים בעפר.

בתחילה היו קוברים פעמיים. יותר מאוחר, כאשר היו מגיעות כ- 9 משאיות – גאז (ז"א 9 פעמים 60 גופות), היו קוברים שלוש פעמים.

בשעה 12 פקד מפקד הס"ס להפסיק את העבודה. ציווה עלינו להסתדר בזוגות, ספר את האנשים והורה לנו לצאת מהקבר. כל העת היינו מוקפים בשומרים. ובכלל, השומרים לא זזו מאתנו אף לא לרגע קט. אפילו את צרכינו נאלצנו לעשות במקום שעבדנו.

הובילו אותנו למקום שם היו מונחים חפצינו. ציוו עלינו להתיישב במהירות על החבילות, אחד ליד השני. עדיין היינו מוקפים שומרים. נתנו לנו קפה מר וקר וחתית לחם קפוא. זו היתה ארוחת – הצהריים. כך ישבנו במחצית השעה; ואז שוב הסתדרנו, ספרו אותנו והובילו לעבודה.

במקום – העבודה עצמו נהגו בנו בדיוק באותו אורח כמו ביום הקודם. לאחר שהסתדרנו ספרו אותנו. לאחר – מכן הוציאו מתוכנו 8 אנשים אשר לא יכלו לעבוד בצורה נמרצת מספיק. שמונת הנבחרים יצאו מהשורה בשקט, ראשיהם מורכנים. ברור שלפני שניגשנו לעמדות – העבודה של היום הקודם – איש איש לעמדתו – היה עלינו להתפשט ולהישאר רק בנעליים, תחתונים, מכנסיים וחולצה (איש אחד אשר לבש שתי חולצות הוכה בצורה רצחנית). את כל חפצינו הנחנו במקום אחד.

כעבור מחצית השעה הגיע המשלוח השני של הקברנים, כלומר אלה אשר שהו במרתף האחר. גם הם עברו את אותו התהליך. כל השטח בו נמצאנו היה מוקף בז'אנדארמים מצויידים במכונות – ירייה מוכנות להפעלה. נוסף לכך היה היער מלא בפטרולים של ז'אנדארמים. ובכלל, בכל הזדמנות נדרשו הז'אנדארמים להתנהג בנוכחותנו בצורה החייתית ביותר.

שמונת ה"מתעסקים" עבדו כ- 20 צעדים מאתנו. אחד מהם, מיכאל וילטשינסקי, בן 19 מאיזביצה, פנה אלי ואמר: "תהיה בריא. הלוואי ולפחות אתה תישאר בחיים. אנו מסתלקים מהעולם. והלוואי ולפחות אתה תצא מהגהנום הזה". האחרים מבין השמונה כלל לא פצו פה. רק נאנחו בחוסר – אונים.

כעבור שתיים הגיע רכב – הגאז הראשון עם צוענים. אני קובע בביטחון מלא שההמתה בוצעה ביער. בדרך – כלל היה רכב – הגאז נעצר כ- 100 מטרים מקבר – ההמונים, אבל בשני מקרים – פעם אחת באותו יום ד' עצמו, ופעם שנייה ביום ד' ה- 14 בחודש, כשבתוכו יהודים – נעצר הרכב כ- 20 מטרים מהקבר.

אנשי אס. אס במחנה חלמנו ליד גוויית של יהודים. [ארכיון בית לוחמי הגטאות]

המתים נראו כישנים

כפי שמסרו לנו חברינו מבין שמונת ה"מתעסקים", היה בתא-הנהג מיתקן מיוחד עם כפתורים. מהמיתקן מתמשכים שני צינורות לתוך הרכב עצמו. הנהג (היו 2 כלי רכב גאז ושני נהגים, תמיד אותם השניים) היה לוחץ על כפתור וקופץ מתוך הרכב. מיד היו נשמעות צווחות, צעקות חסרות-אונים ונקישות חזקות בקירות הרכב. כל זה נמשך כ- 15 דקות. לאחר מכן היה הנהג נכנס חזרה לתא-הנהג, מדליק נורה חשמלית לראות אם האנשים כבר מתו והיה מסיע את הרכב למרחק כמה מטרים מהקבר. לאחר המתנה של

כ- 5 דקות היה ה"ביאקוויאץ" פוקד על 4 מה"מתעסקים" לפתוח את הדלתות. ריח חריף של גאז נדף מבפנים. כעבור כ- 5 דקות צעק איש הס"ס: **"נו, אתם יהודים, לכו להניח תפילין!" – כלומר, להוציא את המתים.**

המתים היו מונחים בערימה באנדרלמוסיה גדולה. הם היו עדיין חמים ונראו כישנים. הלחיים לא היו חיוורות אלא בעלות גוון עור טבעי עדיין. כפי שמסרו לנו ה"מתעסקים" היה להם חם, כיוון שהיה להם עסק עם גופות חמות.

אני חוזר על תהליך עבודתם. 4 מה"מתעסקים" היו מוציאים את המתים וזורקים אותם לערימה, וזאת כל העת תחת צעקות ומכות. 2 אנשים אחרים היו גוררים את המתים וזורקים אותם לקבר. 2 האחרונים, אשר היו בקבר עצמו, היו מסדרים את המתים לפי הוראותיו של איש ס"ס מיוחד.

עירי בעולם

באחד הימים קיבלתי את הבשורה המרה שהורי היקרים ואחי נקברו. בשעה 1 בצהריים כבר היינו בחזרה בעבודה. ניסיתי להתקרב אל המתים כדי לראות ולו רק פעם אחת, האחרונה, את יקירי. פעם אחת קיבלתי מכה עם גוש אדמה קפואה מהגרמני טוב – המזג שפיית-הסיגריות בפיו ובפעם השניה ירה לעברי ה"ביקוויארץ". אינני יודע את התכוון להרוג אותי או שבמקרה לא פגע, עובדה היא שניצלתי.

עבדתי בקצב מואץ, כשאני מתעלם מצערי, בכדי שאוכל לשכוח ולו רק לרגע את מצבי הנושא. נותרתי עירי בעולם, היחידי מכל משפחתי שמנתה 60 נפש. לפנות ערב, כאשר אנו הקברנים עזרנו לכסות את המתים בעפר, הנחתי ברגע מסויים את כלי – העבודה בצד, ובעקבותיי עשה כך גם מיכאל פודכלבניק, ואמרנו בלחש "קדיש". לפני צאתנו מהקבר נורו למוות חמישה מה"מתעסקים".

אחרי הצהריים שוב שטה ה"ביקוויאץ" בקבוק משקה חריף, וכתוצאה מכך שוב היכה את כולם מכות רצח. אחרי- הצהריים קברנו עוד 4 משאיות- גאז. לקראת הסיום ירו למוות ב- 7 קברנים.

החל מיום שישי החלו לפזר כלור על הקברים, וזאת בשל הריח החריף של גוויות מתפוררות שהתפשט באוויר.

עמנו במרתף היו גם שלשה יהודים מלודז' ומהם נודעו לנו פרטים נוספים על גורל 750 המשפחות מגיטו לודז'. הם הגיעו ביום ה' ברכבת לקולו. שם הכניסו אותם לבית המדרש. בחרו מתוכם 18 גברים חסונים, אשר נשלחו בנפרד לשמש כקברנים. את ארוחת – הערב כולה אכלו האנשים מלודז', אשר היו רעבים מאד.

בשבת, ה- 17 בינואר, אמרנו "יודי" לפני יציאתנו. באותו יום קברנו 7 משאיות גאז עמוסות קורבנות לודז'. אחרי הצהריים הגיעו 5 קציני ס"ס לצפות בקבורה. בשעה 5 בערב, לפני סיום העבודה, הגיעה מונית עם פקודה להרוג 16 איש. כפי ששיערנו, היה זה עונש על בריחתו של אברהם רויס (אשר ברח ביום שישי ב- 10 בלילה). ברחו ב- 16 איש וציוו עליהם לשכב בקבוצות של 8 בתוך השוחה, עם הפנים אל המתים, ומכונות ירייה פילחו את ראשיהם.

חשבנו שביום א' לא נעבוד, כפי שזה היה שבוע קודם לכן. האנשים מלודז' מסרו לנו עוד, שמחיר עיתון בגיטו לודז' הוא 10 מארק. אחרי ארוחת הערב שקענו בשינה עמוקה.

ביום א' ה- 18 בינואר 1942, נודע לנו בעת ארוחת הבוקר שאותו יום נצא לעבודה. בשעה 8 כבר היינו במקום. פרקנו מעל המשאית 20 אתים חדשים ו-4 מעדרים. מכך הסקנו ש"בית החרושת" לא רק שלא יפסיק לעבוד, אלא עוד יגביר את הקצב. מן הסתם יומתו כל יהודי וארשה בגאז. את השערותינו ביססנו על העובדה שהגיע כבר גם תורם של יהודי לודז'.

עד ארוחת הצהריים קברנו 5 משאיות גאז. בשל העובדה שביום א' לא היה צוות הז'אנדרמים מלא ואילו קברנים היו רבים, זרקו את כל חפצינו לתוך הקבר. גם את

ארוחת הצהריים אכלנו באותו יום בתוך הקבר. כפי הנראה הם חששו שמא נתקוף אותם. ואכן, לא פעם רצינו להתנפל על התליינים שלנו, אלא שקני מכוונות היריה המכוונים לעברנו מילאו אותנו פחד ומורא.

בשיחות הליליות שלנו האשמנו את עצמנו תכופות בפחדנות; ועד היום אינני מבין מדוע אנשים בריאים, שלא היה להם עוד מה להפסיד, מנעו ממעשה כזה. ייתכן והסיבה היתה שלא רצינו במעשה של גבורה לשמו, אלא להינצל באמת כדי להזעיק ולהזהיר את כל היהודים.

כמה מילים בקשר לז'אנדרמים השומרים. בדרך כלל הם התייחסו אלינו בעוינות או באדישות. רק אחד מהם התהלך כל העת עצוב, לא צעק על איש מאתנו ולא האיץ בנו בשעה העבודה. אנו אמרנו, ראו איזה גרמני אנושי, לא יכול להתבונן בטבח שעושים בנו. אחרי הצהריים קברנו 4 משאיות גאז נוספות. באותו יום לא הרגו איש.

בתום תפילת ערבית ואמירת "קדיש" החלטנו שיש להימלט בכל מחיר. בהיותי ללא פרוטה, ביקשתי מקלמן ז'יבסקי מאיזביצה שייתן לי כמה מארקים. הוא הוציא 50 מארק שהיו תפורים (בבגדו) ומסר לי אותם.

לפנות בוקר ניסיתי לעקור את אחת הלבנים, בעקבות הדוגמה של רויס אשר ברח דרך צוהר של מרתף. שוב לא הלך.

ביום ב', ה- 19 בינואר 1942, בעת שעלינו על המשאית, הנחתי לכולם לעבור לפני ובעצמי נכנסתי האחרון. הז'אנדרמים ישבו בצד הקדמי. באותו יום לא נסעו אנשי ס"ס בעקבות המשאית. מימיני היה חלון קטן שנפתח בקלות. בעת הנסיעה פתחתי את החלון. זרם אויר פרץ פנימה. נבהלתי מאד וסגרתי את החלון בחזרה. אבל החברים, בעיקר מוניאק האלטר, עודדו אותי. לאחר שהחלטתי, ביקשתי בלחש מהחברים לעמוד באופן כזה שזרם האוויר לא יגיע על הז'אנדרמים. פתחתי במהירות את החלון, הוצאתי את הרגליים, סובבתי את הגוף, תפסתי בדלת, הנעתי את הרגליים על הצירים, הוריתי לחברי לסגור את החלון מיד כאשר אשתלשל למטה, וקפצתי. התגלגלתי כמה גלגולים ותוך כדי כך שיפשפתי את עור ידי. דאגתי היחידה היתה שלא לשבור רגל. לא היה איכפת לי לשבור יד, כי בעיקר היה שאוכל ללכת ולהגיע למקום יישוב יהודי ראשון. העפתי מבט לוודא שהמשאית ממשיכה בנסיעה. ואכן כך היה. ללא שהות פתחתי בכל כוחותיי בריצה דרך שדות ויערות עד אשר כעבור שעה הגעתי לבית איכרים פולני. נכנסתי ובירכתי בברכה הפולנית: "יבורך ישו הנוצרי!" בעת שהתחממתי ניסיתי לגשש מה המרחק משם לחלמנו. המרחק היה 3 קילומטרים בסך הכל. קיבלתי חתיכה גדולה של לחם ותקעתי בתוך הכיס. כאשר עמדתי לצאת שאל אותי האיכר כדרך אגב אם אינני יהודי. הכחשתי מכל וכל, אולם בכל זאת ביקשתי לדעת מדוע הוא חושד בי. והוא אמר: "בחלמנו זו ממיתים בגאז יהודים וצוענים".

נפרדתי בברכה פולנית והלכתי לדרכי. כעבור הליכה של שעה, שוב הגעתי לבית כפרי פולני. כאן כיבדו אותי בקפה לבן מתוק וחתיכת לחם. האנשים אמרו: "בחלמנו זו ממיתים בגאזים יהודים וצוענים וכשיגמרו אתם יתחילו אתנו". צחקתי. לאחר שקיבלתי את המידע הדרוש לי להמשך הדרך, שוב יצאתי לדרכי עד שהגעתי לכפר גרמני (את בתי הכפר הגרמניים אפשר היה להבדיל בקלות מאלה הפולניים, לפי בנייתם העשירה ולפי האנטנות שהוצבו על גגותיהם). החלטתי לאזור את כל כוחותיי הנפשיים ולחצות את הכפר. רק בקצה הכפר נתקלתי בית כפרי פולני. כאן התברר לי שאני נמצא 14 קילומטרים מגרוב, מקום בו היה קיבוץ יהודי. הצגתי את עצמי כפועל-פחם פולני אשר צריך להגיע לגרוב לעבודה. בעל הבית שלח אותי לכפר אחר לאיש בשם גרובוסקי, אשר היה בעל עגלה וסוס והוא יוכל להסיעני עד לגרוב.

בדרך כלל השתדלתי ללכת בדרכים צדדיות, אבל במקרה זה, כדי להגיע לכפר המסוים, נאלצתי לעשות כברת דרך לאורך הכביש הראשי. ברגע מסוים הבחנתי ברכב משטרה. לבי נעצר בקרבי. כבר ראיתי את עצמי בידי הגרמנים. ברגע האחרון תפסתי בזרועה של

איכרה אחת ופניתי אתה לדרך צדדית, כשאני שואל ומתעניין בפרווה למכירה. המכונת חלפה ואני ניצלתי. **קראתי לאלוהים ולהורי שיעזרו לי להציל את עם ישראל.** אצל גרובובסקי הצגתי את עצמו כוויצ'ובסקי הנוסע לגרגוב לעבוד. הסתבר שהאיש נוסע לשוק בדומביה, אם את שכנו, אליו שלח אותי, לא מצאתי בביתו מכיוון שגם הוא נסע לשוק בדומביה.

שוב הלכתי זמן רב כשכל העת אני מהרהר בחוסר המזל שלי. שאלתי עובר אורח בקשר לדרך. כל העת נשמרתי להתרחק מתחנות הז'אנדארמריה, כי לא היתה ברשותי כל תעודה שהיא.

לבסוף הגעתי לכפר במרחק של 7 קילומטרים מגרובוב. הצלחתי לשכנע איכר פולני להסיעני לגרובוב תמורת 15 מארקים. לבשתי את מעיל הפרווה שלו וכובע פרווה וכך הגענו לגרובוב ביום ב' בשעה 2 בצהריים. היהודים חשבו אותי לפולקס-דויטשה, כיוון שהייתי ללא סימן היכר. שאלתי את הרב, הייתי מגודל זקן (בחלמנו לא התרחצנו ולא התגלחנו).

"מי אתה?" "רבי, אני יהודי מהעולם הבא".... הוא התבונן בי כבמשוגע. אומר אני: "רבי, לא תחשוב שמשוגע אני או שמא יצאתי מדעתי. אני יהודי מהעולם- הבא. רוצחים את כלל ישראל. אני עצמי קברתי עיר שלמה של יהודים. ובנוסף לכם את הורי, אחי וכל משפחתי. נותרתי עירי בעולם". בשעה שדיברתי בכיתי מרה.

שאל הרב: "היכן רוצחים אותם?"

אמרתי: "רבי, בחלמנו, ממיתים את כולם בגאז ביער וקוברים אותם בקבר אחים". הנערה המשרתת (הרב היה אלמן), עיניה נפוחות מבכי, הביאה לי קערה עם מים, נטלתי ידי, הפצע בידי הימנית התחיל לגרד.

כאשר נודע העניין ליהודים, הגיעו המוני אנשים אל הרב ואני סיפרתי להם פרטים על המאורעות הנוראים. כולם בכו.

אכלתי לחם בחמאה ושתייתי תה ובירכתי את **"ברכת הגומל"**. [4]

נשים יהודיות מגטו ולוצלאבק (Wloclawek) על משאית, לפני גירושן למחנה ההשמדה חלמנו. על גב האשה הימנית נראה טלאי צהוב. [ארכיון בית לוחמי הגטאות]

עדויות מתוך דין וחשבון

שהועבר ע"י המחתרת היהודית בפולין

בראשית שנת 1942 ללונדון. הדו"ח נדפס לראשונה בחוברת

Stop them now

שהופיעה בלונדון, קיץ 1942

השמדת יהודים בתאי – גאזים, שהותקנו באוטומובילים, בחלמנו

החל מה- 15 בינואר 1942 התחילו להגיע לחלמנו קבוצות "מגורשים" מגיטו לודז'. בקבוצה הראשונה היו 750 משפחות, בערך 3.000 נפש, דרך חלמנו עברו אלפים ואלפים – יהודים בני גיל שונה גברים ונשים, זקנים ותינוקות, בריאים וחולים.

הכפר חלמנו נמצא 12 קילומטר מקולו, בדרך לדומביה על נהר נר. לא הודיעו למגורשים לאן מובילים אותם ולשם מה. אולם באופן פרטי הפיצו הגרמנים שמועות שונות בין קורבנותיהם: בחלמנו צריך להיווצר מרכז יהודי בשביל כל המחוז; זהו רק שלב בתכנית לישוב את כל היהודים בסביבות פינסק או בגליציה וכו'. אין כל ספק בדבר, שהז'נדרמריה הגרמנית ידעה על המטרה האמיתית.

כל אלה שנשלחו לחלמנו נעלמו. התהלכו שמועות שהם כלואים במבצר במקום, שמשם מובילים אותם בקבוצות ליערות לובראדז הסמוכים ושם הורגים אותם, למרות ההכנות המדוקדקות והתאמת הפעולה בקפדנות, שנעשו ע"י הגרמנים, למרות הסודיות שנשמרה באופן חמור – נודעו עכשיו כל הפרטים.

כל הקבוצות, שהגיעו לחלמנו, הובאו בראשונה לכנסייה שבמקום. שם היו היהודים מניחים את מטענם, אחר כך היו מובילים אותם למבצר. המבצר הזה, זוהי חורבת ארמון בעל קומה אחת, שעמד כאן לפניו ונחרב בזמן מלחמת העולם הראשונה, מסביב לכנסייה ובסביבה עמדו על המשמר סוכני הגיסטאפו במדים ובלבוש אזרחי. מלבד זאת נימצא בסביבת המבצר מיספר רב של ז'נדרמים. לא קרה אף פעם שהקרבנות משני משלוחים יוכלו להיפגש או שאיש מהצד, לא מבין הקרבנות שהיו במשלוח, יימצא בשטח הבניין.

את האנשים שהיו מגיעים למקום, היו מקבלים באדיבות, היו עוזרים להם לרדת מהעגלה וכד'. סימפטיה מיוחדת היה מעורר אליו זקן גרמני אחד (בן 60 בערך) לבוש אזרחי. את היהודים היו מכניסים לצריף גדול, שהיו מסיקים אותו. הוא עשה רושם של בית-מרחץ. מצריף זה הובילו מדרגות לפרוזדור תת-קרקעי שבצדו שורה של מרתפים. באחד המרתפים האלה היה הזקן הנ"ל, שהיה כפי שנתגלה קצין של הס"ס נואם לפני היהודים שהובאו שמה.

הוא היה מודיע להם, שכל המשלוח יישלח לגטו לודז', הגברים יעבדו בבתי חרושת, יעסקו במלאכה ובמסחר, הנשים תקבלנה עבודה במשק בית והילדים ילכו לבית ספר. אולם לפני נסעם ללודז', עליהם להתרחץ בבית המרחץ המקומי, לעבור חיטוי וגם למסור את בגדיהם לחיטוי.

אחר הנאום הזה היו מצווים להתפשט, הנשים עד הכתנות, הגברים עד הכתנות והתחתונים, היו מצווים עליהם למסור את התעודות האישיות, חפצי ערך וכסף, כדי שלא לקלקל אותם. לבסוף היו מובילים את כולם דרך פרזדור רק לרציף. שם היתה משתנית לפתע פתאום התנהגותם של הגרמנים. הם היו מכניסים שם את היהודים לתוך אוטו-השמדה, בזרזם את היהודים להיכנס במכות בשוטים ובקתי-רובים.

נתגלו אז מחזות יאוש איום ופחד בלתי אנושי. יהודים היו מתפללים בקול רם. האוטו (היו שניים כאלה) היה אוטו משא גדול, אפור. הדלת האחורית שלו היתה נסגרת באופן הרמטי. בפנים היו קירות האוטו מכוסים פח, הריצפה שמתחת היו פתחי צינורות, 15 סנטימטר בערך, מכוסים רשת חוטי ברזל. הצינורות האלה היו חלק ממכשיר הגאזים, שנמצא מעל לאוטו את הקרבנות, היו סוגרים אותו באופן הרמי והאוטו היה נוסע ליער, שבעה קילומטר בערך בכיוון לקולו. הנסיעה היתה נמשכת 15 דקות.

משמאל לכביש, כמאתיים צעדים מהדרך, נמצא שדה ההריגה מוקף ז'נדרמים מזוינים במכונות ירייה, בזווית שרה לדרך נמצא בור, חמישה עשר מטר עמקו, חמישה עזר מטר רחבו וחמישה עשר ארכו. במקום נמצאו כשלושים גרמנים, אנשי ס"ס ואזרחים וכ-20 עד 50 קברנים יהודים, עירומים, רק בכותנות. האוטו היה מתעכב במרחק כמה מטר מהקבר. הנהג שימר גם תליין. הוא היה פותח את מכשיר הגאז, והוא בעצמו היה עוזב את האוטו.

שני הנהגים היו אנשי ס"ס במדים. מהאוטו היו מגיעים קולות חנוקים ודפיקות בקירות, אותם כעבור רבע שעה שקט הכל. אז היה הנהג עולה למקום מושבו, היה מדליק פנס והיה מציץ דרך אשנב פנימה, לתוך קרון הגאז. לאחר שהיה קובע, שהקרבנות מתו כבר, היה מסיע את האוטו קרוב יותר לקבר.

שם היו מחכים עוד חמש דקות. אח"כ היה קצין ס"ס, שהיה מפקד על שדה ההריגה הזה ושהיה סדיסט פראי, נותן פקודה לפתוח את האוטו. ריח חריף של הגאז היה מתפרץ מהאוטו. שמונה קברנים יהודים ניגשים לעבודה, ארבעה היו משליכים את הגופות. שנים היו משליכים לבור, ושנים הו מניחים אותן בשורות. המראה בפנים האוטו היה איום, אם כי ההרוגים היו נראים כישנים, הם היו כולם מלוכלכים בצואה, כנראה בגלל פעולת הגאז ובגלל הפחד האיום.

הקבורה עצמה היתה גם היא אכזרית עד מאד. שני גרמנים אזרחיים היו בודקים עוד פעם כל גופה, כדי ליטול את חפצי הערך. הם היו מורידים טבעות מהאצבעות, שרשרות מצווארים, הם היו עוקרים שיני זהב מהפה, הם היו בודקים את פי הטבעת ואת אברי המין של הנשים, אם לא הוחבאו שם חפצי ערך.

לאחר שבדקו את המתים ושדדו את חפצי הערך, הם היו מניחים את הגופות בבור בשורות, לפי הוראות איש הס"ס שהיה עומד ומראה בענף עץ האורן ביד, איך להניח. הראש של גופה אחת נמצא למרגלות הגופה השניה. במקומות הריקים היו מניחים ילדים. בשכבה אחת היו מונחים כמאתיים הרוגים. לאחר שהיו מכסים את השכבה בעפר, היו מניחים עליה שיכבה שנייה. החל ממחצית החודש ינואר היו שופכים את שיכבה כזאת גם סיד, כדי לסלק את הריח הנורא. יום יום היו קוברים באופן כזה 6 – 8 משלוחים שהובאו באוטו. לאחר ניקוי קפדני היה האוטו חוזר.

ביער לובראדז היו משמרות רבים של ז'נדרמים, כך שהעדים היחידים של הרציחות היו הקברנים האומללים. אותם היו מחזיקים כלואים במרתפי המבצר הנ"ל. בשבע בבוקר היו הכלואים מקבלים תחליף של קפה, מריר ופושר, ולחם יבש, שהיו לוקחים אותם מהחבילות של היהודים, שהובאו שמה. לאחר הארוחה היו פותחים את דלתות המרתף, שהיה סגור ומסוגר, וקצין של הס"ס. היה מצווה "יודען ראוס!" (יהודים צאו!), הקצין לא

היה ניכנס אף פעם בעצמו למרתף בפחדו כנראה מפני מעשי יאוש. לאחר שהיו קובעים פעמים אחדות את מספרם, היו מכניסים אותם בחצר לתוך אוטו והיו מובילים אותם לשדה ההריגה. שם היתה העבודה נמשכת עד הצהריים. עד שעה 12-1. לארוחת הצהריים היו מקבלים שוב תחליף קפה קר ומר ולחם יבש. אולם לקברנים, שעבדו בבור, אסור היה לצאת ממנו לארוחת הצהריים. הם היו מקבלים שם במקום רק קפה. שמונת הקברנים האלה היו מקבלים, לאחר גמר העבודה, פקודה לשכב בקשר כשפניהם מופנות אל הגופות, אחד מאנשי הס"ס, היה הורג אותם בריות בראש ממכונת ירייה.

הקברנים שנישאר בחיים היו מכסים את הקבר בעפר והיו חוזרים בשבע בערב בערך למרתף, היו לפעמים מקרים (למשל, בשמן קבורת המשלחים הגדולים מלוד'ז) שהם היו עובדים עד מאוחר בלילה לאור זרקורים. הם היו חוזרים למרתף כשאנשי הס"ס ז'נדרמים שומרים עליהם עם נשק טעון מוכן לירייה. כשהיו רואים סימני עייפות בזמן העבודה, היו מיד מענישים את הקברן בו במקום בעונש מוות או במלקות עד גוף חשוף. לא פעם קרה, שהקברנים היו מוכרחים לקבור את קרוביהם. כך למשל, קבר היהודי אייזנשטאב מקלודאבה את אשתו ובתו היחידה בת ה-15, חז'אנסטובסקי מקלודובה את בנו בת ה-14, היהודי וינר מאיזביצה – את הוריו ואת אחיו, פודחלבניק את הוריו, אשתו ושני ילדיו, רוזנטאל את אביו בן ה-60.

הגרמני הזקן הנ"ל, שהיה לעיתים קרובות שיכור, היה מכה את הקברנים מכות רצח. יום כמעט היו באים קציני הס"ס, לראות את מקום הריגה. הם היו מביעים בקול רם את שביעת רצונם.

ביום ה-13 בינואר קרה, שתינוק, מחותל בכרים, ניצל מהגאזים. את התינוק הרגו מיד בריות ממכונת ירייה. למחרת, ביום ה-14 בינואר קרה, שהגרמני שניכנס לנקות את קרון הגאז, לא יצא ממנו בזמן הדרוש. לא נתנו לו לצאת משם, למרות צעקות היאוש שלו. קברו אותו לחוד, יתרון, שבאופן כזה סילקו בכוונה עד.

הקברנים בטוחים, שישמידו את כולם. במרתף של הקברנים, בחושך ובסירחון, היה מצב הרוח מדוכא, נישמע בו בכי חנוק, יאוש וכעס אין אונים. **השומרים היו נוסף לכך מכריחים את הכלואים לשיר בצוותא: "אנו, היהודים, מודים לאדולף היטלר בעד המזון" וכד'.** פעמים רבות ניסו לברוח, לשבור את החלונות, ומעל לכל לנסות להודיע לעולם מבחוץ על המתרחש בחלמנו. מכתבים נזרקו לתוך התנור, מתוך האוטו וכו'. **סוף סוף הצליחו שלושה קברנים לברוח, ומהם נודעו הדברים, שנרשמו כאן.**

מעשי הרצח בחלמנו בשנים 1944 – 1945

בחודש מרס 1944 באו אנשי הגיסטאפו לחלמנו והתחילו שם שוב להכין אסם של אחוזה בשביל קבוצות עובדים מגורשים כמו חייטים, סנדלרים ועוד. אח"כ בנו שם שני צריפים: אחד שימש כמחסן לזהב וחפצי ערך ושני לבגדים וחפצים שונים, שהיו נשדדים מהאנשים שהובאו.

ביער הוקמו שני כבשנים ענקיים לשריפת גופות האנשים ושלושה צריפים, באחד הצריפים היו מכריחים את האנשים שהובאו להתפשט, השני שימש כבית מרחץ ועל השלישי היתה כתובת, ששם מקבל רופא לבדיקה.

המשלוח הראשון הגיע לחלמנו מקולו בחודש יוני. את האסירים העבירו לכנסיה, במקום שנשאר עד למחרת. האנשים שהצטופפו בכנסיה עייפים, רעבים וצמאים, נחנקו כמעט. למחרת באו אוטו- משא והתחילו להעביר את האנשים ליער, לצריפים, לרופא. רימו את האנשים ואמרו להם שהם נוסעים לעבודה. האנשים הוכנסו לצריף ושם ציוו עליהם להתפשט ערומים, אמרו להם שיעברו לבית המרחץ.

הכריחו אותם לכתוב גלויות אל משפחותיהם ומכריהם, שבהן נאמר: "הגענו למינכן. הדרך עברה בשלום. מצבנו טוב מאד. חיים טובים מאד. אנו עובדים בפירוק בתים שהתפוצצו".

לאנשים שונים ציוו לכתוב מכתבים בעלי תוכן דומה ולציין בכתובת שהם בלייפציג. המשפחות שקיבלו גלויות כאלה, שמחו ונרשמו ברצון למשלוחים הבאים. כל אלה, שצריכים היו כאילו לנסוע לבית המרחץ, הורעלו בגזים באוטומובילים והובלו ישר לכבשנים. באופן כזה הורעלו בגזים במשך שלושה חדשים קרוב ל- 15.000 נפש. היו מקרים, שבישלו בחלמנו אנשים חיים, את הבשר סילקו ואת השלדים שלחו לברלין.

את העבודה הזאת הפסיק הצבא האדום. הנאצים התחילו לחסל את כל המיתקנים ששימשו לרציחות. הם השאירו 87 יהודים לעבודות אלה.

בליל ה- 17 בינואר, 1945, כשהצבא האדום התקרב לחלמנו, השמידו הנאצים גם את היהודים האחרונים האלה. הנאצים הוציאו את היהודים בקבוצות של חמישה, חמישה איש מתוך הבניין שבו גרו, ציוו על היהודים לשכב וירו בקדקודיהם. נורו כבר 20, והנה התקוממו שאר היהודים שהבינו מה נעשה לחבריהם, המקוממים הרגו שנים מאנשי הגיסטאפו. המתקוממים נשרפו חיים באסם. יהודי אחד מצי'סלאב זורובסקי, הצליח לברוח מהאסם ולהנצל. יהודי שני, שמעון סרברניק, בן 15 ששכב בחוץ ביחד עם ההרוגים, הצליח גם הוא לברוח. לאחר הרצח, ביום ה- 17 בינואר 1945, השעה 10 בבוקר, עזבו הנאצים את חלמנו.

[5]

קיר זיכרון ומצבת זיכרון לזכר הקרבנות היהודיים של מחנה חלמנו

עדויות מתוך מחברת עדויות שנכתבה ב-10 במרץ 1945

מחנה השמדה במחוז קולו

מתוך מחברת שנמצאה. תורגם מפולנית בידי אייזמן,
הדברים נכתבו ב-10 במארס 1945 בפולין

הועד היהודי האנטי – פשיסטי
אל החבר אפשטיין

אני מוסר לידיך בזה מחברת שתורגמה מפולנית, ובה רשימות אישיות שכתבו אסירים
במחנה המוות במחוז קולו. אחד האסירים מסר את המחברת לידי איכר פולני וזה שמר
עליה עד בואו של הצבא האדום לאזור קולו. מצורפים: 17 עמודים.

סגן ראש האגף ה-7 של המחלקה הפוליטית
הראשית בצבא האדום של הפועלים והאיכרים
ו' ספוז'קוב [חתימה]

10 במרס 1945

שימו לב!!!

ברוך האיש שימצא את המחברת הזאת. אני מבקשים ממך לקרוא אותה בעיון ולפרסם
ברבים את כל מה שכתוב בה. עוד אנחנו מבקשים ממך להודיע לכל בני המשפחות
שנותרו בחיים מחוץ לתחומי האסון הנורא הזה!!!
ב-15 בספטמבר 1944 התקבלה פקודה מאת מפקד גטו לודז'. ה' ביבוב (Biebow),
על נסיעתם של שני חייטים אומנים, אברהם מודרכוביץ' (Mordkowitz) וברק
אוברפרסט (Oberferszt). עוד ארבע חייטים, כך אמרו, יסעו אתם לתקופה של שמונה
ימים: לייזר מודרכוביץ', אברהם מיצנמאכר (Mitzenmacher), שעה וייבלום
(Weinblum) ונוח אוברפרסט.

יצאנו במשאית מ(לא ברור) רחוב לאגייבניצקה (Lagiewnicka) מספר 6, ונסענו
ל"שניידר רסורט" ברחוב לאגייבניצקה מספר 36, שם הצטרפה אלינו משפחתו של
הדוקטור מנדלסון. המשפחה כללה חמישה בני אדם: בעל, אשה ושלושה ילדים.
משוק בלוצקי נסענו לאורך רחוב לימנובסקייגו (Limanowskiego) לכיוון אלכסנדרוב
(Aleksandrow). מאחורינו ישבנו שני שוטרים. ככה נסענו שלוש שעות במשאית
הסגורה הזאת, לא ידעתי לאן ולאיזה כיוון. לבסוף עצרה המשאית. הכיסוי הורם, ואיש
חטיבת ס"ס בעל פרצוף של רוצח עולה למכונית וצורח: "כל החייטים החוצה, רק
משפחת מנדלסון להישאר" (הערת המתרגם לרוסית: במקור בגרמנית, בתעתיק פולני).

פקודה היא פקודה. כולנו מטפסים ויוצאים מן המשאית ולוקחים איתנו את מכונית
התפירה. משפחת מנדלסון נשארת במשאית וזו נוסעת לכיוון היער. כולנו, שישה אנשים
והמפקד הגרמני, נכנסים דרך שער אל החצר, ומתקשים להאמין למראה עינינו: האם
אלה פראים או בני אדם מן היישוב? כשאנחנו מתקרבים הכל מתברר. אלה בני אדם
רגילים בשלשלאות, הסוחבים חבילות וכל מיני דברים. עוכבנו כמה דקות. אותו מפקד
מצווה עלינו להוציא הכל מן הכיסים ולהשאיר רק ממחטות. כל מי שלבש בגדים טובים
נאלץ לפשוט אותם וללבוש בגדים אחרים, ישנים ובלויים. **אחר כך דבר ראשון, שמו
שלשלאות על רגלינו. המפקד נאם נאום, ואמר שכאן מחנה עבודה וכל מי שלא יעבוד או
יתחמק מעבודה יירה למוות. כל מלה שאמר המפקד דקרה את חזינו ככדורים אמיתיים.**

הוא אמר שעלינו לעבוד כדי לעזור לגרמנים לנצח במלחמה, והיהודים רצו במלחמה. תארו לעצמכם מה הרגשנו אז: כל "ראשי המוות" האלה סביבנו ושרשרת של שוטרים שומרת עלינו. לאחר הטכס הזה הובלנו אל חדר בקומה הראשונה של בית קטן ובו חלונות קטנים מכוסים בוילונות, בלי אור, בלי מפתח לדלת והדלת עצמה סגורה בבריח מבחוץ. בחדר היו שמונה חייטים, חמישה סנדלרים, עושה מגפיים אחד, שני נגרים וארבעה בחורים שעזרו במטבח.

הוותיקים האלה הזמינו אותנו להיכנס, יעצו לנו שלא להיות עצובים, הגישו לנו אוכל, ואמרו לנו שיהיה עלינו להיות בעלי לב ברזל כדי לשכנע את עצמנו שכל מה שנראה ונשמע הוא חלום בלבד ולא מציאות. הם שאלו את המצב בגטו, על שלומם של בני משפחותיהם, ולאו שולחים את אנשי הגטו. לאחר כמה רגעים של שיחה הבנו באיזה מין מחנה אנחנו נמצאים, וכן שהאנשים שנשלחו לפני שבועות אחרים בגטו לודז' לליפציג ולמינכן נשלחו בעצם אל המחנה הזה עצמו. שם המקום קולמהוף, לא הרחק מן הערים קונין (Konin). קולו (Kolo) ודמביה (Dabie).

את כל מי שנועדו לצאת מן המחנה לצורך עבודה ריכזו הגרמנים בבניין הכנסייה והשאירו אותם שם כל הלילה. בבוקר נכנסו אנשי גסטפו לכנסייה ואמרו לאנשים שם לצאת בקבוצות אל הרחוב, ושם הועלו כולם למשאיות. לאחר נסיעה אל לב היער, למקום שבו היו צריפים, ריכזו את הגברים. הנשים והילדים ואמרו להם להתפשט ערומים.

תארו לעצמכם. אמרו לאנשים האלה שהם הולכים להתרחץ באמבט. במכונות ירייה ובשוטים אילצו אותם להיכנס למשאית הגדולה, וברגע שנכנסו כולם סגרו את תא המטען הרמטית. חשוך ומחניק היה בפנים. כל האנשים האלה בפנים הורעלו באדם שהוזרמו בפנימה בצינורות. ובזמן שהאנשים הורעלו בפנים בגז נסעה המשאית לכיוון שני כבשנים היו באותו היער, לא הרחק מן הצריפים. כל הגופות הוטלו בתוך הכבשנים התת – קרקעיים האלה שהיו עשויים בטון ונשרפו לאפר.

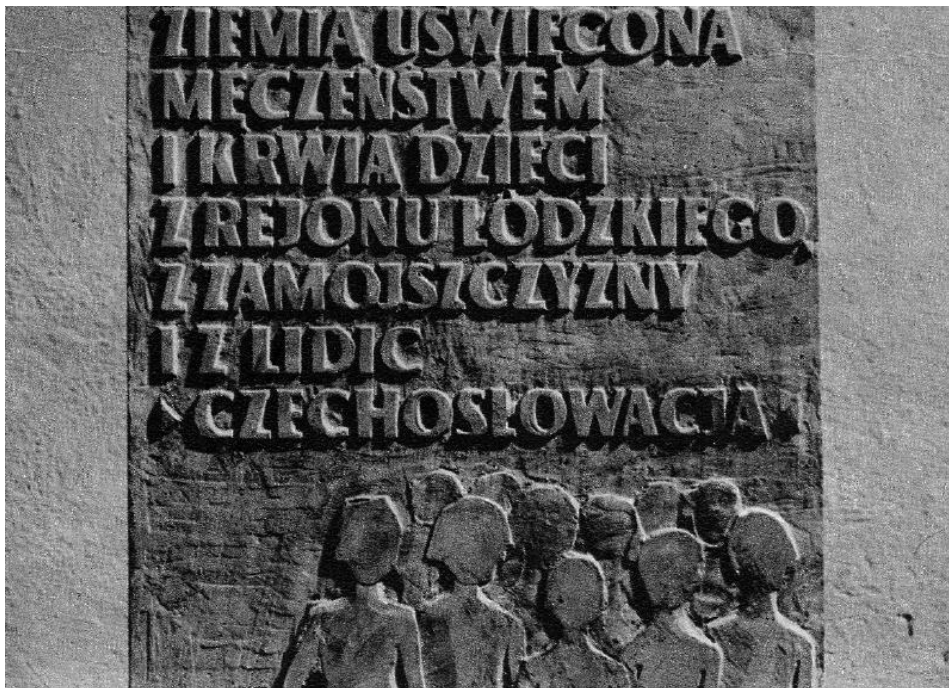
כל קבוצה שיצאה לעבודה בלייפציג ובמינכן סיימה את חייה באותו האופן. ועוד דבר, כשהיו האנשים האלה בצריפים היה עליהם לכתוב גלויות אל הגטו, ולספר שמצבם טוב, שיש להם עבודה טובה, מזון מספיק וכו'. משפחה שקיבלה גלויה שכזאת שמחה מאד לשמוע שהאב, הבן או האח הצליחו יפה כל כך. בזמן שקיבלו את הגלויה לא היה להם שום מושג שקרובי משפחתם כבר נעלמו מזמן בלי עקבות.

כך פעלה התעמולה גטו, והכל ביקשו לצאת לעבודה כדי שגם הם ישיגו להם תנאי חיים טובים במקום עבודתם החדש, במקום הרעב ששרר בגטו. איש לא ידע שהעבודה הטובה הזאת היתה גזר דין מוות שבוצע בדרך חיתית. את כל זה הבנו בתוך כמה דקות, כשישבנו עם חברינו ליד המכונות (מכונות התפירה). חלונות החדר שלנו פנו אל החצר, ויכולנו לראות מהם את הכנסייה, ואת הכביש ואת כל המשלוחים שבאו לעברנו.

משאיות מלאות מטען שנלקח מן האנשים עצרו במחנה שלנו, ועובדים יהודים שנבחרו לכך במיוחד מיינו את החפצים לפי סוגים. לעתים קרובות קרה שעובד שכזה נתקל בתרמיל שהיה שייך לאביו, לאמו, לאחיו, לאחותו או לקרוב משפחה אחר. אבל מה יכולנו לעשות? חלשים היינו, נתונים מאחורי גדרות תיל, מוקפים בקני מקלעים. אי אפשר לתאר את ייסורנו!!! אם יכול היה משהו מבחוץ לראות אותנו ודאי היה אומר שמימיו לא ראה אנשים כמונו, שעצבינו עשויים פלדה שבו ידינו אנו משליכים אל התנורים הבורים את אבותינו, אמותינו, אחיותינו ואחינו, ילדינו נקרעים מתוך לבותינו, נשותינו היקרות, ואנחנו מביטים בכל זה באדישות, כאילו אין זה נוגע לנו. מה אפשר לומר עלינו? שוב ושוב אנחנו שואלים את עצמנו את השאלה הזאת, אבל אין תשובה.

המשאית שהביאה אותנו חזרה אחרי שעתיים וחפצים אישיים הושלכו ממנה. העובדים הודיעו שאלה היו שייכים למשפחת מנדלסון. כל כך היינו המומים מן החדשות האלה עד שלא יכולנו להירגע זמן רב. הלילה בא, והתברר שהמיטה שלנו היא הרצפה. ישנו על שמיכה ובה גם התכסינו. ארוחת הבוקר היא בשעה 6 בבוקר, ב- 7 אנחנו עבר עובדים במפעל התפירה. החברים האחרים עובדים בעבודות אחרות, וכמה מהם הנמנים עם מה שנקרא "ואלדקומנדו" (קומדנו יער) יוצאים אל היער ומכינים עצי הסקה בשביל התנורים שבני אדם נשרפים בהם.

ב-31 באוגוסט, באמצע היום, הגיעה משאית מלאה בני אדם. לא ידענו מי הם. לאחר הפסקה קצרה הוסעו כולם אל היער, ורק כשחזרה המשאית עם חפציהם האישיים הבנו שאלה היו נשותינו וילדינו. תארו לעצמכם את הטרגדיה הזאת! את 1 בספטמבר, היום שבו שרפנו את משפחותינו, נזכור כל ימי חיינו. אותו גורל מצפה גם לנו, אבל מתי יבוא הרגע הנורא הזה איננו יודעים. אנו חיים בתקווה שאלוהים יניח לנו להישאר בחיים עד לרגע שנהיה מסוגלים לנקום את נקמת כל היקרים לנו שנקרעו מתוך לבנו. אנו מבקשים מכל אדם לנקום את נקמתנו, מפני שבינתיים אין אנו יכולים לעשות כלום, ואנו ממתינים לשחרור.

מצבת זיכרון לילדים שנרצחו במחנה ההשמדה חלמנו.
לשון המצבה (בפולנית): האדמה קודשה בעונותם ובדםם של ילדים
מאזורי לודז' (Łódź) וזמושץ' (Zamosc) ומלידיצה (Lidice) שבצ'כוסלובקיה.
[ארכיון בית לוחמי הגטאות]
הערה: כדרכם של הפולנים לא נרשם ע"ג המצבה שהילדים הנרצחים היו יהודים.

עדויות של שמעון סרבניק במשפט אייכמן

אב בית-הדין: מה שמך המלא? ת. שמעון סרבניק.
היועץ המשפטי: אתה גר בנס ציונה, שכון עממי 22? ת. כן.
ש. אתה עובד בחברת בניין, כמכונאי?

ש. בקיץ 1943 היית בגטו לודז'? ת. כן.

ש. מה קרה באחת השבתות, כאשר טיילת עם אביך בגטו?
ת. יצאנו מהבית בשבת, הלכנו לטייל, פתאום שמעתי ירייה, ואבי נפל על ידי.
ש. הוא חי אחרי זה? ת. לא.

ש. אחר כך תפסו אותך ברחוב. העמיסו אותך על מכונית משא? ת. כן.
ש. ביקשת רשות כדי שתוכל לגשת הביתה להודיע לאמך. נתנו לך רשות?
ת. לא. אמרו לי שלא אדבר, שאסגור את הפה - חזיר כמוך.

אב בית-הדין: בן כמה היית אז? ת. בן 13.
ש. ראית אחרי זה את אמך? ת. במחנה בחלמנו.
ש. הובילו אותך לחלמנו? ת. כן.

ש. מה קרה כאשר ירדתם מהמכוניות?
ת. ירדנו מהמכוניות, ואז הביאו כסא ואמרו לנו לשים את הרגל על הכסא. שמו לנו שרשראות על הרגליים.

ש. השרשראות היו על רגליך מאותו זמן עד מתי? ת. עד הסוף, עד השחרור.
ש. מתי? ת. 1945.
אב בית-הדין: כבלו את רגליך? ת. כן.

השופט הלוי: באיזה תאריך הגעת לחלמנו? ת. ב-1943, קרוב לשנת 1944.

אב בית-הדין: איך יכולת ללכת? ת. לא יכולתי ללכת, רק זזתי עם הרגליים, קפצנו.
ש. מה היה אורך השרשרת בין הרגליים? כמה אתה מעריך את האורך?
ת. 40 ס"מ.

היועץ המשפטי: גם בלילה היו השרשראות על רגליך? ת. כן.

ש. היה שם בנין מפוצץ, כאשר באתם? ת. כן.
ש. אתה ידעת מה שהיה שם קודם?
ת. אני לא ידעתי מה היה שם קודם. אני באתי. הבניין היה מפוצץ, ואמרו לנו לנקות זאת מהחוץ. אני באתי, והייתי ראשון. אף אחד לא היה במחנה. אנחנו התחלנו לנקות את האבנים ואת הכל. מצאנו שם עצמות וכל מיני דברים - גולגולות, ידיים ורגליים. לא ידענו מה זה.

ש. אחר-כך נתברר לך מה זה היה?
ת. אחר-כך נתברר לי שהיתה שם וילה מפוארת, יפה, והיו שם יהודים בפנים. היתה להם מחלה. הכניסו אותם פנימה, והפציצו את הבניין איתם יחד.

ש. זה היה לפני בואך? ת. כן.

ש. זה היה בתקופת הפעולה הראשונה של מחנה ההשמדה בחלמנו? ת. כן.

ש. אחר-כך פגשת את אוברשרפירר בוטמן? ת. כן.

ש. מה הוא אמר לכם?

ת. הוא בא אלינו ואמר לנו: אם אינכם יכולים לעבוד תגידו לי, מי שלא יוכל לעבוד ילך לאוויר הצח. היה זה היום השני, עוד יכולנו לעבוד ואף אחד לא רצה ללכת לאוויר הצח. אחרי יומיים או שלושה ימים הוא בא חזרה ואמר: אתם עוד יכולים לעבוד? קם אחד ואמר: זה קצת קשה לי, אם אני יכול ללכת קצת לנוח, הייתי מבקש.

ואז הוא אמר: "אחד אני לא יכול לשלוח, אני מוכרח לשלוח כמה אנשים לבית ההבראה". יצאו כמה אנשים והוא ביקשם לבוא אתו. הם הלכו אתו, והוא הוציא את האקדח וירה בהם.

אב בית-הדין: ראית את זה? ת. כן.

היועץ המשפטי: מתי התחילו להגיע המשלוחים של יהודים לחלמנו אחרי בואך? ת. אחרי בואי, כשלושה חודשים בערך. יתכן שאחרי חודשיים, אני לא זוכר בדיוק. ש. מה עשיתם במשך אותם חודשיים או שלושה חודשיים? ת. הקמנו צריפים, הקמנו אהלים ועבדנו בקרמטוריום. הכנו את הקרמטוריום.

ש. מתי הגיעו מכוניות הגאז?

ת. מכוניות הגאז הגיעו כאשר הקרמטוריום היה מוכן, כמה ימים לפני כן.

ש. אחר-כך התחילו להגיע אנשים. מאיפה הם באו? ת. מלודז'.

ש. אתה ראית כיצד מטענים את האנשים על המכוניות? ת. כן.

ש. תאר לבית המשפט.

ת. נתנו להם סבון ומגבת ואמרו להם שהם הולכים להתרחץ. לכל מכונית נכנסו 80-100 איש. הם נכנסו פנימה וסגרו אחריהם את הדלתות. בדרך, הגאז של המוטור נכנס פנימה. כך חיסלו אותם.

ש. מה קרה עם שיני הזהב והטבעות של הגוויזות?

ת. אני עבדתי בזה כמעט כל הזמן. אני עבדתי עם עוד אונטשרפירר אחד.

ש. מה היה שמו?

ת. שמו היה ולטר. עבדנו במיון שיניים. את השיניים אני לבד מיינתי, אבל את היתר, את הזהב, הכסף ודברים אחרים - אני ביחד אתו. ישבתי והוצאתי את הזהב מהשיניים הקדמיות.

ש. את זה עשיתם בתוך המחנה? ת. כן, בתוך המחנה.

ש. מי הביא את השיניים לשם?

ת. לפעמים הוא לקח אותי ליער ועזרתי לו להביא את הזהב למחנה; לפעמים הם לבד הביאו את זה.]

ש. מי זה הם? ת. אנשי הוולד קומנדו.

ש. אתה הייה שייך להאוז קומנדו? ת. כן.

ש. האם אנשי ההאוז קומנדו היו מושארים בחיים?

ת. לא. כל שבועיים הוא עשה סלקציה ושאל כל אחד: כמה זמן אתה פה. אם אחד אמר שהוא היה 8 ימים, הוא אמר לו: מחר אתה בא ליער. הוא בא פעם אחת ואני הייתי אז 3 חודשים. הוא שאל אותי: "כמה זמן אתה פה?" אמרתי לו: "יומיים".

הוא התחיל לקלל אותי בגרמנית שאני משקר לו והתחלתי לבכות. בכיתי, צעקתי ואז יצא ולטר שעבדתי איתו ביחד, ואמר לו משהו, והוא השאיר אותי. אני לא יודע מה הוא אמר.

ש. היו עורכים עמכם, עם אנשי הקומנדו היהודיים תרגילי התעמלות? ת. כן.
ש. איך זה היה נעשה? ת. הוא היה בא...
ש. מי זה הוא? ת. אוברשטורמבנפירר הנס בוטמן.

אב ביה-הדין: אתה בטוח שדרגתו היא אוברשטורמבנפירר?
ת. שמעתי שהוא דיבר בטלפון והוא ענה כך.
היועץ המשפטי: מזה אתה יודע? ת. כן.
ש. בדרך כלל הוא היה בדרגה יותר נמוכה. המשך בבקשה.
ת. בשבתות הוא היה בא מתי שמתחשק היה לו קצת לצחוק. הוא בא, הוציא ארבעה אנשים - אני הייתי תמיד החמישי - ואמר לנו: "אתם רואים את האצבע הזאת?" (מראה על הבוהן. ענינו: "כן". שאל: "מה זה?", "אצבע". אמר לנו: "לא, זו לא אצבע. אם אני עושה כך (מורה עם הבוהן כלפי מטה) אתם שוכבים; אם אני עושה כך (מורה עם הבוהן כלפי מעלה) אתם עומדים".
והוא עשה כך וכך, בשני הכיוונים, שכבנו וקמנו, שכבנו והתרוממנו עד שלא היתה לנו נשימה. אני הסתכלתי תמיד ואם ראיתי שהוא לא הסתכל לא התרוממתי. אם ראית שהוא לא מסתכל לצד שלי שכבתי. ראיתי שהוא מסתכל המשכתי להתרומם והיתר גם התרוממו.

הוא אמר להם לקום והם לא יכולים היו לקום, לא היתה להם נשימה. הוא אמר להם: "אתם לא יכולים לקום?" הם לא יכלו לקום, לא היתה להם נשימה. הוא אמר להם: "אתם לא יכולים לקום?" הם לא יכלו לקום.

הוא שאל אותי: "שפינפיקס, גם אתה אינך יכול לקום?" עניתי: "כן, אני יכול", כי לא עשיתי את התרגילים האלה. הוא הוציא את האקדח, ניגש אליהם והרג אותם.

ש. כמה אנשים היו מגיעים לחלמנו להשמדה אחרי שהתחילו להגיע?
ת. 1,000-1,200 בערך.
ש. מדי יום ביומו? ת. כן. ש. שיסו בך כלב? נכון? ת. כן.
ש. מי זה היה? ת. בוטמן. ש. יש לך עד היום סימני הנשיכה על הגוף? ת. כן.

ש. אתה אומר שהגיעו יהודים מלודז', אבל כל האלה היו יהודים לודז' איים מלכתחילה?
ת. לא, היו שם צ'כים, היו שם גרמנים. ש. אבל יהודים? ת. כן.
ש. אשר רוכזו קודם בלודז', בליצמנשטט כמו שהגרמנים קראו לזה, ומשם נשלחו להשמדה לחלמנו? ת. כן.

ש. אתה זוכר בריחה של בחור אחד מהוולד קומנדו? ת. כן.
ש. ספר לבית המשפט.
ת. יום לפני זה בא טרנספורט והוא עבד בוולד קומנדו, והגיעה אחותו, הוא עבד בזריקת הגופות לאש. הוא ראה את אחותו. בערב הוא ביקש להוציא...
ש. הוא ראה את גווית אחותו?
ת. כן. . . וזרק אותה פנימה למשרפה. בערב הוא ביקש לצאת עם פחי האשפה.

ש. לאן לצאת?
ת. עם פחי האשפה של הצריף שלנו, של הבניין שלנו, היינו יוצאים לשפוך את פחי האשפה. הוא ביקש לצאת ונתנו לו לצאת. כאשר הלכנו לשפוך את האשפה - לא הקפידו על זה - יצאו 6 אנשים עם וכמייסטר, חייל אחד, הוא ברח ולא הרגישו בו. הוא

ברח וירד למטה.

היתה לו שרשרת. הוא יכול היה להוריד את השרשרת מרגל אחת וקשר על הרגל השניה. מהרגל השניה לא יכול היה להוריד אותה. הוא ביקש לעבור את המים, את הנרווה, שם היו צריכים לעבור בסירה.

הגוי שהיה צריך להעביר אותו בסירה ראה שהורידו שרשרת מהרגל שלו. הוא יצא מיד, עזב אותו עם הסירה וירד חזרה ליבשה ורץ פנימה. בבית אצלו היה גרמני אחד. אז הוא אמר לו: הנה יהודי. יהודי בורח. הגרמני יצא והרג אותו.

אנחנו לא ידענו על כך. בערב, בשמונה בערב, בא השטורמשרפירר אלוס הייפלה ואמר לנו: "לצאת, להסתדר, להיפקד, לספור". ספרנו - היה חסר אחד. "ארבעה אנשים החוצה!". יצאנו ארבעה אנשים, הלכו למטה, למקום שההרג הזה היה, והביאו את הגויה למחנה שלנו למעלה. הוא אמר: "אתם רואים, הוא ברח".

למחרת בבוקר בשש בא ולטר, מוציא אותי מהמחנה, לוקח אותי למחנה של הגסטפו, ואומר לי לרחוץ את הרצפות. ב-9.00 הגיע אוברשטורמבפירר הנס בוטמן ואמר: "15 איש החוצה". יצאו 15 איש, הוציא את האקדח, טען אותו שלוש פעמים והרג אותם.

אחר כך הוא אמר לנו: "אתם יודעים למה זה?" אמרנו: "לא". אמר: "בגלל זה שהוא ברח. אם עוד פעם מישהו יברח - אני אשכיב את כולכם". כשבאתי חזרה מהשטאפ, אמרו לי שהוא חיפש אותי.

ש. איך היו נראים אנשי הוולדקומנדו אחרי זמן מסויים שעבדו?

ת. הם היו שחורים, היה מסריח מהם, לא התרחצו אף פעם.

ש. האם הם יכלו להוריד את הבגדים שלהם?

ת. לא, רק את החולצה. את המכנסיים אף פעם לא הורידו.

ש. מתי התחילו לפרק את מחנה חלמנו?

ת. שלושה חודשים לפני השחרור. אז היינו 78 איש. אז בא אלוס הייפלה, ואמר ש-40 איש נוסעים למחנה אחר, ששם יהיה להם טוב ויהיה להם הכל, יקבלו הכל יותר טוב מפה. הוציאו 40 איש, העמיסו אותם על אוטו משא. אבל אמרנו להם: אם הם רואים שנוסעים בכיוון ליער, שיכתבו איזה פתק.

המכונה הגיעה בחזרה להאוס קומנדו, שלחו אותי לטנקשטלה לחפש איזה פתק על האוטו. הסתובבתי שם ומצאתי איזה פתק. לא יכולתי לקרוא אותו, לא הבנתי עברית. היה כתוב: "למוות". נתתי לאנשים. אז אנחנו כבר ידענו שהביאו אותם ליער ושם הרגו אותם.

ש. מה קרה עם האחרים?

ת. האחרים - עבדנו. היו 20 בעלי מקצוע שעבדו בשבילם, היו 27 של ההאוס קומנדו, וולד קומנדו והאוס קומנדו יחד. אנחנו פרקנו את המחנה, כל הצריפים, ניקינו את הכל, ובחורף - זה היה בינואר 1945 - פתחו את הדלת.

מייסטר לנצה אמר: "חמישה אנשים החוצה". אני תמיד הייתי רץ, הייתי הכי צעיר, אז רצתי. לא לבשתי מכנסיים, הלכתי רק בתחתונים וגופיה.

יצאתי החוצה, עם עוד בחור מצ'כיה, הוא היה רופא. מיד הוא קיבל זעזוע. התחיל לשיר ולרקוד. אז המייסטר לנצה שאל את הנס בוטמן: איפה להשכיב אותם? בוטמן אמר: קצת הלאה.

אז הוא אמר לנו שנשכב. שכבתי. שכבנו חמישה ראשונים. שכבנו כך עם הגב למעלה, שמעתי את היריה הראשונה, אז התחלתי להסתובב עם הראש. השניה, פתאום בשלישית קבלתי כדור.

ש. איפה פגע בך הכדור? ת. פה (העד מצביע על עורפו).
ש. יש סימן? ת. כן. ש. תראה לבית המשפט.
ת. (העד מראה לבית המשפט את מקום פציעתו).
ש. מאיפה יצא הכדור? ת. מהפה.
ש. יש לך סימן בפה? ת. יש לי, זה הוציא לי שתי שניים.

ש. מה קרה אתך הלאה?
ת. שכבתי. כל פעם הוא עבר, הוא הלך עם האוזן למטה ושמע אם מישו עוד מתנועע. היו כאלה שעשו כל מיני תנועות, אז הוא הוציא את האקדח וירה בהם בשנית. אחרי כמה רגעים חזרה אלי ההכרה, כשראיתי שהוא בא, הפסקתי לנשום, לא נשמתי. שכבתי. יצאה החמישייה השניה, ירו בהם; השלישית - ירו בהם. אצלנו עמד חייל אחד ששמר על המתים, אם מישו עוד היה חי או רוצה לברוח - אז הוא היה יורה בו.

אז אני ברחתי. ברחתי ונכנסתי לאורווה של איזה גוי שם. ישבתי שם עד השחרור. כשבאו הרוסים, אז ישבתי והסתכלתי דרך חור של האורווה החוצה. אינני יודע אם זה היה חלום או מציאות. אז נכנס מישו, פתח אה הדלת, אני לא הספקתי להסתכל. הוא פתח את הדלת, היה לו שפם גדול, והוא אמר לי: אתה יכול לצאת, הרוסים כבר הגיעו.

אז יצאתי ובא הקומנדנט של הרוסים שכבשו מדומנייה, הביא רופא. הרופא אמר שאינסיכויים, אני יכול לחיות עוד 12 שעות, עוד 24 שעות. אין סיכויים שהוא יחיה, כי קיבל הכדור בחוט השדרה. הם חשבו שהפצע עובר על יד חוט השדרה ברגע הראשון. אז אמרו: לא יכול להיות שהוא יחיה, עוד 12 שעות.

אחר כך עברו 36 שעות, ואני הייתי עוד חי. אז הם ראו שקיבלתי את הכדור לא רחוק מחוט השדרה.

ש. גם באף נפצעת, נכון? ת. כן.

ש. יש לך עד היום צלקת?

ת. כן, האף היה חתוך בשני מקומות. שאלתי את הרופאים מאין זה בא, אז הם אמרו, שכשקבלתי את היריה, באופן אינסטינקטיבי הרמתי את הראש למעלה, הוא נפל למטה, כנראה שהיתה שם איזה זכוכית במקום הזה ונחתתי.

ש. מה בנוגע לאמך, אדון סרבניק?

ת. באחד המיונים שמיינתי - אני מיינתי תיקים שהיו שם תעודות, זהב וכסף - אז מיינתי תיק אחד, שם מצאתי את התמונות של אמי.

ש. הפצע הזה עוד מציק לך פעם? ת. כן.

ש. ומה שעברת, הצלחת לשכוח?

ת. לא. בלילות אינני ישן, אינני יכול לישון בלילות. תמיד רודפים אחרי.

אב בית-הדין: ד"ר סרבציוס, יש לאדוני שאלות?

ד"ר סרבציוס: לא, אין בפי שאלה אל העד.

השופט רווה: אתה אמרת שהיית בן 13. מתי היית בן 13, כשבאת לחלמנו?

ת. כשבאתי לחלמנו.

ש. את מי הם כבלו בשלשלאות שם ברגליהם, כפי שכבלו אותך?
ת. את כולם.

ש. מי זה כולם?

ת. כל ההאוס קומנדו והוולדקומנדו, כולם בלי יוצא מן הכלל.

ש. הבנתי שבערך 9 חודשים השמידו כאשר אתה היית שם?
ת. כן, אבל בדיוק אני לא זוכר.

ש. אתה אמרת שבאת לשם בתחילת 1944 ועזבת בתחילת 1945, וששלושה חודשים קודם לכן הפסיקו את ההשמדה, זה נכון? ת. נכון.

ש. לפי הערכתך כמה השמידו שם? ת. אני לא יודע.
ש. בערך? ת. אני לא יודע גם בערך.

השופט הלוי: את כולם השמידו במכוניות גאז? ת. כן.
ש. ואתם בניתם קרמטוריום? ת. כן.

ש. כמה זמן היית באורווה עד שבאו הרוסים?
ת. יומיים. הייתי נפוח כולי. לו היו באים יום יותר מאוחר אולי כבר לא הייתי ניצל, אני כבר כמעט גססתי.

ש. זאת אומרת שהנאצים הוציאו את כולם להורג לפני שהרוסים הגיעו?
ת. כן, הם הרגו את כולם. כשהרגו את האחרונים היו החייטים עוד על הבניין, הם ראו מה שהגרמנים עושים והם לא רצו לרדת למטה. הגרמנים לקחו בנזין, שפכוהו והציתו את הבניין עם האנשים. ואת המתים זרקו למטה.

ש. מתי זה היה? ת. ב-1945, יומיים לפני כניסת הרוסים.

אב בית-הדין: האם יום יום המיתו 1200 איש?
ת. זה היה בערך יום יום. לפעמים היו עושים הפסקה של יום אחד בכדי לטחון את העצמות.

ש. לפי זה יוצא שהשמידו שם רבבות רבות? ת. כן, השמידו הרבה.

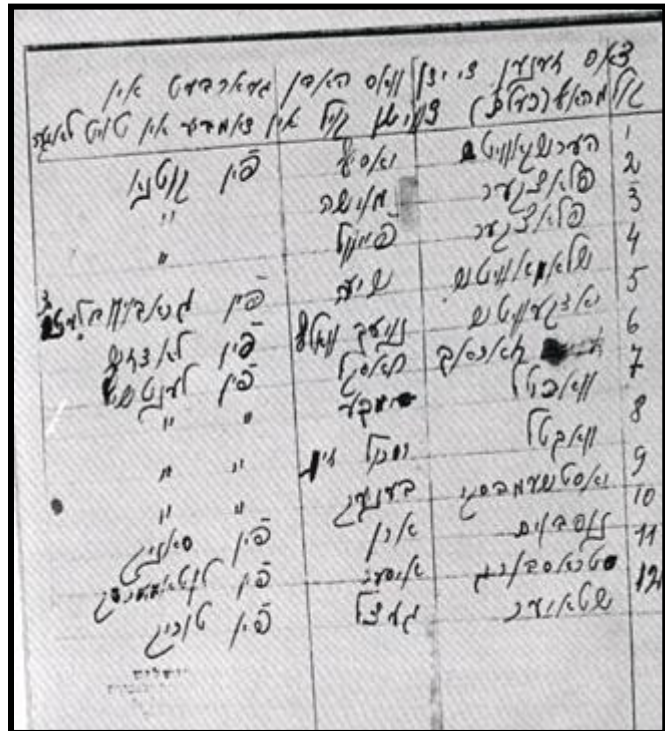
ש. אחד מהעדים שקדמו לך נתן מספרים הרבה יותר קטנים. אתה בטוח בעדותך?
ת. כן.

אב בית-הדין: תודה, מר סרבניק, גמרת את עדותך.

[7]

צוואות שנכתבו בידי אסירים יהודים במחנה ההשמדה חלמנו

הצוואה הראשונה

הצוואות שיובאו בהמשך, נכתבו בידי אסירים יהודים בחלמנו. כתבי היד של הצוואות הועברו ל"יד ושם" ע"י הוועדה הפולנית הכללית לחקירות פשעי נאצים בפולין".
הצוואות כתובות ביידיש ופולנית.

אלה הם היהודים שעבדו בקולמהוף [חלם, קרי חלמנו] בין קולו לדבי במחנה המוות.

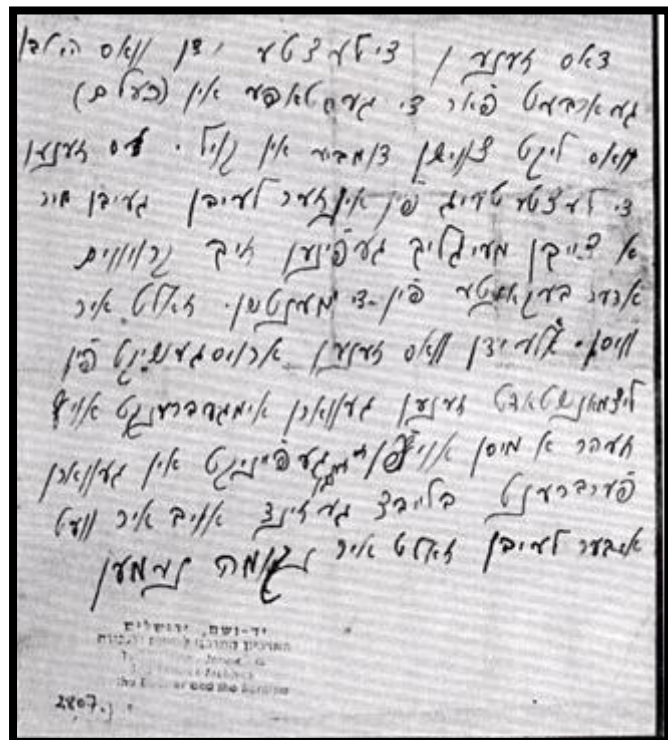
1. הרשקוביץ	יוסף	מקונטו
2. פלוצקר	מוישה	מקונטו
3. פלוצקר	פייבל	מקונטו
4. שלמבוץ	שעיה	מגרוב ליד לודז'
5. רדקייביץ	נח-וולף	מלודז'
6. חרך	חצקל	מלצ'יצה
7. ואכטל	שמחה	מלצ'יצה
8. ואכטל	ישראל חיים	מלצ'יצה
9. יאסטז'בסקי	בניק	מלצ'יצה
10. נוסבוים	אהרון	מסניקי
11. שטראסבורג	עוזר	מלוטומירסק
12. שטאייר	גצל	מטורק

אלה היהודים האחרונים שעבדו בשביל הגאסטפו בחלמ(נו) הנמצאת בין דבי לקולו. אלה הימים האחרונים של חיינו ולכן אנו נותנים אות אולי יש עדיין קרובים או מכרים של אנשים אלה. **כך שתדעו שכל היהודים שגורשו מליצמאנשטאט [לודז'] נהרגו באופן אכזרי מאוד. הם עונו ונשרפו. שלום. אם תנצלו אתם חייבים לנקום.**

הצוואה השנייה

פתק זה נכתב בידי אנשים שיחיו רק עוד כמה שעות. מי שיקרא פתק זה לא יוכל להאמין שזה נכון, ובכל זאת, זו האמת המרה, מפני שבמקום הזה שהו האחים והאחיות שלכם וגם הם מתו אותו מוות! שם המקום קולו. במרחק 12 ק"מ מן העיר הזו [חלמנו] מצוי "בית מטבחים" לבני אדם.

אנחנו עבדנו כאן בתור בעלי מקצוע, מפני שביניהם [היהודים] שהובאו לכאן] היו חייטים, רצענים, סנדלרים. היו כאן [מילה לא ברורה] 17 בעלי מקצוע, אוכל לתת לכם את שמותיהם.

מוולוצלאבק	1. פינקוס גרין
מבז'יני	2. יוס לב
מבז'יני	3. שמע איקא
מוולוצלאבק	4. צמח שומיראי
מלצ'יצה	5. יסיפ מאייר
מלצ'יצה	6. ואכטל שמחה
מלצ'יצה	7. ואכטל שרוליק
מלצ'יצה	8. בניק יאסטז'בסקי
מסקפה	9. נוסבאום אהרון
מלוטומירסק	10. עוזר שטראסבורג
מקונטו	11. מוסיק פלוצקר
מקונטו	12. פלק פלוצקר
מקונטו	13. יוסף הרשקוביץ
מלצ'יצה	14. חצקל זרח
מלודז'	15. וולף יודקייביץ'
מקאליש	16. שעיה שלמוביץ
מטורק	17. גצל

אלה אפוא שמות האנשים שאני נותן כאן.
אלה רק מעט אנשים מתוך מאות האלפים שמתו כאן.

[8]

ביבליוגרפיה

- אילנברג-אייבשיץ חנה: "עת לחשות ועת לספר", המכון לקורות השואה ע"ש חדווה אייבשיץ, ירושלים, תשס"ה – 2005.
- האלטר מרדכי [עורך]: "ספר קולו", הוצאת ארגוני קולו בישראל ובארצות הברית, תשי"ט – 1959.
- האנציקלופדיה של השואה, כרך ג, ערך "חלמנו", עמ' 503-504.
- יחיל לני: "השואה", גורל יהודי אירופה, 1932-1945, שוקן, תשמ"ז-1987.
- "כרוניקה של גטו לודז'", תרגמו והוסיפו ביאורים אריה בן מנחם, יוסף רב, מבואות-לוציאן דוברושיצקי, ישראל גוטמן, יד ושם, תשמ"ז-תשמ"ט, 1986-1988.
- "עדויות", חלק ב, היועץ המשפטי לממשלה נגד אדולף אייכמן, מרכז ההסברה במשרד ראש הממשלה, תשכ"ג-1963.
- "פנקס קהילות פולין", כרך א, לודג' והגליל, תשל"ו, ערך "קולו".
- קלויזנר ישראל [עורך]: "מפרשת השואה", תעודות על סבלות היהודים תחת השלטון הנאצי, ועדת ההצלה של הסוכנות היהודית/ראובן מס, תש"ז-1947.
- קליימן יהודית [עורכת]: "אגרות 'מאין שם', אגרות אחרונות של יהודים מארצות השלטון הנאצי", יד ושם, 1988-תשמ"ח.
- קרקובסקי שמואל: "כפר נידח באירופה", חלמנו (קלומהוף) מחנה ההשמדה הנאצי הראשון, "יד ושם", תשס"א-2001.
- קרקובסקי שמואל, אלטמן אילה: "מחנה השמדה במחוז קולו", [עדויות], "יד ושם", קובץ מחקרים כא, תשנ"א-1991.
- שאול אלישבע: "גביית-עדות מקברן-כפייה יעקב גרויאנובסקי, איזביצה – קולו – חלמנו", ילקוט מורשת לה, ניסן תשמ"ג, אפריל 1983.

מראי מקומות

1. האלטר מרדכי [עורך]: "ספר קולו", עמ' 284-288.
- העדות נמצאת גם אצל קלויזנר ישראל [עורך]: "מפרשת השואה", עמ' 28-35.
2. "עדויות", חלק ב, היועץ המשפטי לממשלה נגד אדולף אייכמן, עמ' 1065-1070.
3. קרקובסקי שמואל, אלטמן אילה: "מחנה השמדה במחוז קולו", [עדויות], עמ' 95-96.
4. אילנברג-אייבשיץ חנה: "עת לחשות ועת לספר", עמ' 73-85.
- העדות נמצאת גם ב- שאול אלישבע: "גביית-עדות מקברן-כפייה יעקב גרויאנובסקי, איזביצה – קולו – חלמנו", עמ' 101-121.
5. קלויזנר ישראל [עורך]: "מפרשת השואה", תעודות על סבלות היהודים תחת השלטון הנאצי, עמ' 21-27.
6. קרקובסקי שמואל, אלטמן אילה: "מחנה השמדה במחוז קולו", עמ' 91-93.
7. "עדויות", חלק ב, היועץ המשפטי לממשלה נגד אדולף אייכמן, עמ' 1076-1083.
8. קליימן יהודית [עורכת]: "אגרות 'מאין שם', אגרות אחרונות של יהודים מארצות השלטון הנאצי", עמ' 94-97.